

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Johan Arbnor

Vindkraften i Sverige

– Skadeståndsrättsliga aspekter enligt 32 kapitlet
miljöbalken

Examensarbete
30 ETCS

Handledare
Eva Lindell-Frantz

Skadeståndsrätt

VT 2008

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Problemdiskussion	5
1.3 Syfte	6
1.4 Avgränsningar	6
1.5 Metod	7
1.5.1 Juridisk metod	7
1.5.2 Kritisk informationshantering	7
1.6 Material	8
1.7 Disposition	8
2 VINDKRAFT SOM ENERGIRESURS	10
2.1 Historik	10
2.2 Vindkraften i Sverige av i dag	12
2.2.1 Miljöfrämjande mål	12
2.2.2 Problembild	13
3 TILLSTÅNDSPRÖVNING	15
3.1 Orientering	15
3.2 Prövning enligt miljöbalken	15
3.2.1 Prövningsnivå	15
3.2.2 Projektering	16
3.2.3 Tillstånd	17
3.3 Prövning enligt Plan- och bygglagen	18
3.3.1 Översiktsplanering	18
3.3.2 Bygglov	18
4 MILJÖBALKEN OCH SKADESTÅND	19

4.1	Orientering	19
4.2	Miljöbalken 32 kap.	20
4.3	Inledande bestämmelser	21
4.3.1	Allmänt	21
4.3.2	Tillämpningsområde	22
4.3.3	Vilka skador ersätts?	23
4.3.3.1	Personskada	24
4.3.3.2	Sakskada	24
4.3.3.3	Ren förmögenhetsskada	25
4.3.3.4	Indirekt skada	26
4.3.3.5	Ideell skada	26
4.3.3.6	Rent ideell skada	27
4.3.3.7	Ekologisk skada	29
4.3.4	Begränsningar i skadeståndsansvar	30
4.3.5	Kort om orsakssamband och bevisning	33
5	STÖRNINGAR OCH SKADESTÅND VID VINDKRAFTVERKSAMHET	34
5.1	Orientering	34
5.2	Immissioner m.m.	35
5.2.1	Förorening av vattenområden	35
5.2.2	Förorening av grundvatten	38
5.2.3	Ändring av grundvattennivån	39
5.2.4	Luftförorening	40
5.2.5	Markförorening	40
5.2.6	Buller	41
5.2.7	Skakning	49
5.2.8	Annan liknande störning	50
5.3	Sprängning	55
5.4	Grävning	58
6	RÄTTSPRAXIS	60
7	AVSLUTANDE REFLEKTIONER	62
7.1	Analys och slutsatser	62
7.2	Förslag till fortsatt forskning	64
	KÄLLFÖRTECKNING	66
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	70

Sammanfattning

Under senare år har det skett en allt mer påskyndad utbyggnad av vindkraften i Sverige. Den har sin grund både i det överhängande hotet från klimatförändringar och i viljan att minska vårt beroende av importerad fossil energi. För att nå regeringens mål vad gäller vindkraftproducerad el kommer vi i Sverige fram till år 2015 att behöva bygga lika mycket kapacitet per år som hittills är byggt under de senaste 20 åren.¹ Att landskapsbild och omgivning kommer att påverkas råder det knappast någon tvekan om. Problem och frågeställningar uppstår då fastighetsägare och boende i vindkraftens närhet anser att deras boendevärde eller fastighetsvärde försämrats. Utöver detta finns det även en rad andra vindkraftrelaterade skador som är möjliga. Vindkraftverk och dess byggnation kan orsaka skador till följd av föroreningar i såväl vatten, grundvatten som mark. Även sprängsten och grävningar vid vindkraftbyggnation kan orsaka skador. Dessa skador är dock sällan förekommande. Om de likväl uppstår bör inte reglerna i MB 32 kap. utgöra hinder för ersättning. Mer påtagliga är bullerstörningar och estetiska immissioner. Dessa två störningar är vanligt förekommande som argument från boende i områden projekterade för vindkraft. Problemet är att den skada som dessa störningar orsakar oftast får betecknas som rent ideell. Lagstiftarna har varit mycket försiktiga vad gäller utvidgning av skadeståndsrätten i denna fråga. Ersättning för rent ideell skada har under lång tid bedömts inte kunna ges och enligt ordalydelsen i MB 32 kap. har rättsläget inte ändrats. Rent ideell skada har emellertid länge debatterats i doktrin och HD har under de senaste årtiondena reviderat sin syn på den skadeståndsrättsliga begreppsbyggnaden. Genom NJA 1999 s. 385 och NJA 2000 s. 737 har dels möjligheten att få ersättning för estetiska immissioner, dels möjligheten att få ersättning för minskat boendevärde fastslagits. Skador med ideella karaktärsdrag har gjorts ersättningsgilla genom rättspraxis. HD har dock betonat den ekonomiska aspekten av de rent ideella skador som ersatts. Det bör därför finnas möjlighet att få ersättning för sina rent ideella skador till följd av buller från och estetisk påverkan av vindkraftverksamhet så länge skadorna på något sätt kan kapitaliseras. Begränsningsreglerna i MB 32 kap. ställer dock tillsammans med tillståndsförfarandet upp flera hinder. Många av de skador som kan uppkomma i detta sammanhang lär antingen betraktas som bagatellartade eller anses ligga under vad som skäligen bör tålas med hänsyn till förhållandena på orten eller dess allmänna förekomst enligt MB 32 kap. 1 § 1, 2 st. Dessutom kan den nuvarande tillståndsprövningen liknas vid ett fångsnät som ytterligare reducerar risken för att skador skall uppkomma och möjligheten att få ersättning för dem.

Skadestånd riktat mot vindkraftverksamhet är som jag påvisar i föreliggande arbete fullt möjligt, men som jag också visar, så är det i praktiken få fall som i slutändan kommer att leda till ersättning.

¹ Axelsson, Svante, *Vattenfall struntar i riksdagsbeslut* (2004-03-09) s. 5.

Förord

I det här arbetet har jag i huvudsak haft hjälp av min handledare som jag härmed vill tacka; Eva Lindell-Frantz har under arbetets gång gett vägledning och bidragit med värdefulla kommentarer.

En annan som jag inte kan gå förbi i mitt tack är Bertil Bengtsson, som trots tidsbrist tog sig an att utförligt svara på mina frågor om skadestånd och vindkraft.

Ett stort tack till er båda.

Lund den 11 maj 2008

Johan Arbnor

Förkortningar

dB(A)	Decibel(A)
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
Hz	Hertz
JB	Jordabalken
JT	Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet
kHz	Kilohertz
km ²	Kvadratkilometer
kW	Kilowatt
MB	Miljöbalk (1998:808)
MKB	Miljökonsekvensbeskrivning
MÖD	Miljööverdomstolen
MskL	Miljöskadelagen (1986:225)
MW	Megawatt
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I
PBL	Plan- och bygglag (1987:10)
Prop.	Proposition
SkL	Skadeståndslagen (1972:207)
SNI-kod	Sifferkod enligt Svensk Näringsgrensindelning
SOU	Statens Offentliga Utredningar
SvJT	Svensk juristtidning
TR	Tingsrätten
TW	Terrawatt

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Sverige befinner sig i en svår klimatsituation som kräver mångfacetterade lösningar. Tillsammans med den övriga världen står vi inför hotet om ett allt mer skiftande klimat på grund av stora och pågående utsläpp av fossila växthusgaser. Gränsöverskridande krafttag måste göras eftersom utsläppen är globala. Att problemet har kommit upp på den politiska dagordningen kan illustreras av följande citat från Frankrikes förre president, Jacques Chirac: ”Det är dags för en revolution i ordets sanna bemärkelse. Vi är verkliga på den historiska tröskeln till det oåterkalleliga.”²

I Sverige har vi länge trott oss vara världsledande på miljöfrågor och som nation bidragit till mycket små utsläpp globalt sett. Detta stämmer om man väljer att se till de totala utsläppen. Granskar man däremot mängden utsläpp per invånare blir bilden en annan. Visserligen släpper länder som USA och Canada (20 respektive 18 ton/invånare) ut betydligt mycket mer koldioxid än Sverige (5,6 ton/invånare). Traditionellt utpekade ”miljöbovar” som Kina och Indien med sina 3,6 respektive 1 ton/invånare släpper således ut betydligt mindre än vi. Förklaringen är att vi har en mer utbyggd industri per invånare och en högre levnadsstandard generellt sett.³ Det kan tilläggas att det nu även finns exempel på att USA trots sin ovilja att skriva under Kyotoprotokollet börjat inse klimatförändringarnas konsekvenser.

I anslutning till denna debatt som växt sig allt starkare lade Sveriges förra regering fram ett måldatum 2006 när Sverige skall vara oberoende av olja. Om den borgerliga regeringen inte ändrar denna målsättning så har vi nu tolv år på oss att genomföra detta. Ett kraftfullt vapen i kampen mot växthuseffekten är att ställa om energiförsörjningen. Det kan göras genom att använda energislag som inte bidrar till nettoutsläpp av koldioxid. Exempel på sådana energislag är etanol, solenergi, biogas, vätgas, vattenkraft och vindkraft.

De bästa alternativen ur koldioxidsynpunkt är i dagsläget solenergi, vattenkraft och vindkraft eftersom de genererar försumbart lite eller ingen koldioxid överhuvudtaget. Solenergi är i nuläget, trots sin enorma potential som energikälla, begränsad av höga produktionskostnader. Potentialen i Sveriges vattenkraft är i stort sett fullt utnyttjad, geografiska faktorer och miljöhänsyn sätter stopp för en storskalig utbyggnad. Effektiviteten i de befintliga verken skulle dock kunna förbättras genom att exempelvis byta till modernare generatorer och turbiner.⁴ Av de mest miljövänliga energi-

² Kommentar av Jacques Chirac angående FN:s klimatforskning, Sydsvenska Dagbladet *Klimathotet* (2007-02-03) s. 1.

³ Se: ”Sveriges fjärde nationalrapport om klimatförändringar” Ds 2005:55 jämte: *Climate threat* (2008-03-02) <http://www.worldbank.org/>.

⁴ Nordstöm, Lars-Åke, *Statens brutala ingrepp* (2004-06-30) s. 9.

slagen ter sig följaktligen vindkraften i dagsläget som det alternativ med störst potential för en snabb och storskalig utbyggnad.

Utöver nämnda klimatmässiga aspekter på utbyggnaden av vindkraft kommer också konkurrensmässiga sådana att pressa på för en snabb utbyggnad. Allt fler av våra stora internationella företag, Volvo, SKF t.ex. kan snabbt redovisa bättre klimatbalanser i sina årsredovisningar genom att teckna avtal om enbart förnybar energi till sina fabriker. SJ är ett annat, dock i huvudsak inhemskt företag, som bara nyttjar förnybar energi i sin verksamhet.

1.2 Problemdiskussion

Kritik mot utökad vindkraft råder det ingen brist på. Skärskådar man tidskrifter och debattartiklar kan man ofta hitta såväl energiska förespråkare som motståndare. Kritik som framförs berör olika aspekter beroende på var den kommer ifrån. Ornitologer framställs ibland som sakkunniga av vindkraftkritiker. Fåglar kan nämligen dö om de passerar de snurrande rotorbladen.⁵ Forskning visar däremot på en mycket liten andel döda fåglar vid vindkraftverk, vilket kan vara värt att notera i sammanhanget. Speciellt med tanke på det stora antal som dör vid högspänningsledningarna eller vid kollision med fordon.⁶ Journalister kritiserar ofta skönhetsaspekten i landskapet och den bristfälliga forskningen som bedrivits i samband med utbyggnaden av vindkraft (se exempel nedan⁷). En tredje kategori av kritiker är privatpersoner som skall få eller har fått vindkraftverk uppförda nära sin bostad eller sitt strövområde. Många av dessa, vanligtvis rejält upprörda, kommer från västkusten och speciellt Halland som har bra vindförhållanden och en redan ganska utbyggd vindkraft.⁸ Med tanke på den höga takt som vindkraftutbyggnaden i Sverige nu har fått kommer dock allt fler geografiska områden att bli föremål för projektering i stor skala. Exempel på vanliga klagomål kan vara: orolighet för eventuell värdeminskning på fastigheter, möjliga hälsoproblem (buller m.m.) och estetisk förfölning i den omedelbara omgivningen. Många av dessa kritiker uttrycker också önskan om något slags ersättning i form av skadestånd för sina problem. Den stora energiomställning, eller om man så vill ”energirevolution”, vi står inför och till viss del redan befinner oss mitt uppe i, kan alltså komma att medföra skadeståndsrättsliga konsekvenser.

Uppslaget till detta arbete fick jag när jag under min specialkurs i skadeståndsrätt läste om miljöskadestånd enligt MB 32 kap. Sammantaget har det ovan beskrivna skapat en nyfikenhet som har känts alltmer angelägen. Speciellt när jag då och då har sett fastigheter i min omgivning som fått den närliggande landskapsbilden förändrad, eller där man vid

⁵ Lindell, Lars, med kolleger, *Fler vindkraftverk hotar Torslandavikens fåglar* (2006-04-10) s. 38.

⁶ SOU 1999:75, s. 102-105.

⁷ Nordstöm, Lars-Åke, *Statens brutala ingrepp* (2004-06-30) s. 9-10. jämte Baltscheffsky, Susanna, *Vindkraftens effekter utreds dåligt* (2000-04-11) s. 5.

⁸ Nilsson, Charlotte, *Är vindkraften viktigare än lagarna?* (2001-01-02) s. 2.

solnedgång kan se hur rotorbladen från vissa av verken skickar stroboskopiska skuggor över några av husen. Jag har då ställt mig frågan hur enskilda personer skall kunna få ersättning för eventuella obehag och hur mycket som rimligen skall behöva tålas.

1.3 Syfte

Syftet med föreliggande uppsats är, att i en explorativ mening söka klargöra vilka möjligheter det finns att rikta skadeståndsanspråk mot vindkraftverksamhet med hjälp av skadeståndsreglerna i MB 32 kap. 1-5 §§. I syftet ingår även att beskriva förutsättningar för framgång i samband med riktade skadeståndsanspråk.

1.4 Avgränsningar

Av praktiska och tidsmässiga skäl måste detta arbete begränsas för att inte bli för omfattningsrikt och därigenom förlora i djup. Studien kommer därför att avgränsas till förhållanden som kan generera ersättningsbar skada enligt reglerna i MB 32 kap. 1-5 §§. Frågor angående skadeståndets beräkning, eventuellt medvållande, bevismöjligheter och ansvarssubjekt är intressanta men kommer i detta arbete att lämnas därhän. Fastighetsbegreppet och vad som räknas till omgivningen enligt MB 32 kap. 1 § 1 st. kommer inte heller att beröras. Försäkringsaspekten är också högintressant men jag har valt att inte ta upp den i detta arbete. Ett fåtal korta redogörelser och kommentarer angående vissa av de avgränsade frågorna kommer dock att infogas löpande för en ökad förståelse av det regelverk som mitt arbete avhandlar.

Jag kommer att avgränsa mig till svensk landbaserad vindkraftverksamhet. Vindkraft som byggs till havs utgör nämligen verksamhet på allmänt vattenområde och omfattas inte av de bestämmelser som i mitt arbete är relevanta enligt MB 32 kap. 1 §.⁹

Idag finns en tendens till att vindkraftprojektörer vill uppföra fler och fler verk på varje ny plats än vad som tidigare varit fallet i Sverige. Hittills har det i normalfallet handlat om cirka två till tio verk på samma ställe. Placeras däremot ett stort antal verk tillsammans (en s.k. vindkraftpark) i ett avlagset område ökar lönsamheten, samtidigt som antal störningar per verk förmodligen minimeras. Det är svårt att förutse följderna av detta förfarande eftersom något sådant riktigt stort projekt ännu inte förverkligats. Jag väljer därför att i mitt arbete behandla vindkraften enligt den struktur som den hittills huvudsakligen existerat inom.

⁹ Michanek, Gabriel – Zetterberg, Charlotta, *Den svenska miljörätten* (2008) s. 404.

1.5 Metod

1.5.1 Juridisk metod

När ett ämne eller ett förhållande skall undersökas är valet av metodologiskt synsätt ett viktigt beslut. En författare kan härvid välja mellan olika synsätt. Vilket synsätt som väljs får betydelse för hur undersökningen metodmässigt kommer att bedrivas och därmed vilket material som kommer att användas. Metoden påverkar därför vilket resultat som erhålls, och en metods närmare utformning påverkas av ämnets karaktär.

I denna uppsats kommer en juridisk metod utifrån ett rättsdogmatisk synsätt att tillämpas. Rättsdogmatiskt synsätt innebär att en utredning av gällande rätt genomförs med hjälp av accepterade rättskällor. En systematisk genomgång av förarbeten, lagstiftning, praxis och doktrin genomförs. Slutligen redovisas vad som framkommit i utredningen och eventuella förslag till förändringar ges.

Denna uppsats är explorativ med hänsyn till det aktuella rättsläget, och som sådan både deskriptiv och normativ. Uppsatsen kommer att behandla gällande rätt, de lege lata, därav det deskriptiva inslaget. Det rättsdogmatiska synsättet passar detta ändamål väl. I uppsatsen kommer även reflektioner angående vad som borde gälla, de lege ferenda, att tas upp, därav den normativa ansatsen. En sådan ansats måste ta sin utgångspunkt i en rättsdogmatisk systematisering av för uppsatsen relevanta normer.¹⁰

1.5.2 Kritisk informationshantering

Då olika källor har varierande grad av trovärdighet är det viktigt att ha ett kritiskt förhållningssätt till det material man tar del av. Jag kommer att börja med några generella problem som kan föreligga, för att sedan avsluta med några mer specifika för det område uppsatsen avhandlar.

Vid informationssökning kan det uppstå ett flertal problem som man måste försöka förutse. Det är viktigt att inte väsentliga data saknas eller undanhålls. Ett relevant underlag är primärt för att kunna bedriva en analys. Det underlag som man har för avsikt att arbeta utifrån kan mycket väl vara framtaget av aktörer som är drivna av sina egna intressen. Informationen i ett sådant underlag skulle i ett sådant fall kunna bli vilseledande.¹¹ Källkritik är en teknik för att bedöma sakuppgifters hållbarhet genom att undersöka den källa från vilken de härstammar. Man söker svar på frågor som: Vem är källan? Vilka möjligheter har källan att förstå och tolka sina egna ursprungsdata? Vilka intressen har källan? Vad har hänt med budskapet på vägen? Poängen med källkritiken är alltså att man skall kunna bedöma hur sannolikt det är att de uppgifter man fått är riktiga, utifrån vad

¹⁰ Nyström, Birgitta, Föreläsning i juridisk metod (2005-09-27).

¹¹ Sjöstedt, Gunnar – Stenström, Paula, *Vilseledning på Internet* (2002) s. 11-12.

man vet om källan. Längre än så kan man gärna inte komma eftersom källkritiken är en indirekt teknik som kontrollerar källan istället för själva uppgifterna. Källkritik kan alltså inte ersätta kunskap.¹²

Juridik kan inbjuda till falsk säkerhet. Med ett kanslivenst/juridiskt skriftspråk och hänvisningar till lagtexter kan juridisk litteratur, juridiska artiklar och uttalanden få en legitimitet enbart beroende på uttrycksformen. Men juridik torde som de flesta andra områden också vara föremål för olika intressen. Experter eller påstådda experter måste kontrolleras. En sådan kontroll handlar bland annat om hur kvalificerad experten är. Man kan fråga om akademisk titel, vilka skrifter vederbörande har givit ut, i vilka tidskrifter materialet har publicerats, och/eller på vilka förlag de givits ut. Det handlar även om vilket område personen är expert inom. Ett uttalande som ligger utanför personens kompetensområde får inte samma grad av trovärdighet.¹³ Kontrollen av de bakomliggande intressena i ett expertutlåtande är dock alltid svåra att kontrollera. Även om en expert är tillräckligt kvalificerad behöver inte detta betyda att ett uttalande skulle vara fritt från egna eller andras intressen.

1.6 Material

Det material som uppsatsens juridiska analys bygger på är i första hand doktrin författad av personer inom de juridiska disciplinerna. De mest centrala verken är författade av Bengtsson, Hellner och Eriksson. Relevanta rättsfall rörande skadestånd har använts för att kunna dra paralleller, men också använts som vägledning inför framtida bedömningar. Branschtidningar och skrifter såsom Naturvårdsverkets ”Vindkraft på land” har varit nödvändiga att använda för ökad förståelse av ämnet. För att erhålla kunskap och råd rörande specifikt vindkraft och skadestånd har professor Bengtsson intervjuats.

För att få en bild av allmänhetens syn på vindkraft har jag i huvudsak använt mig av olika dagstidningar och tidskrifter, men också konkret följt vad som kan hända vid ett samråd enligt 6 kap. 4§ MB.

De deskriptiva delarna om vindkraftens framväxt och byggnation, samt teknisk information rörande vindkraftverk har jag i huvudsak hämtat från Wizelius och hans standardverk ”Vindkraft i teori och praktik”.

1.7 Disposition

Denna uppsats är indelad i sju kapitel. Jag presenterar i kapitel ett uppsatsens bakgrund, syfte, avgränsningar och metodologiska ställningstaganden.

¹² Hansson, Bengt – Tuveesson, Pi, *Använd huvudet rätt* (1996) s. 72.

¹³ Thurén, Torsten, *Sant eller falskt? Metoder i källkritik* (2003) s. 78.

den. Kapitel två behandlar kort vindkraftens framväxt som energiresurs. I kapitlet redogörs också för faktorer som ligger till grund för svenska ställningstaganden avseende vindkraft och den nu pågående utbyggnaden. För ökad förståelse tas i kapitel tre de tillståndsregler upp som är relevanta för vindkraftverksamhet. I kapitel fyra presenteras de grunder och ramar i MB 32 kap. som enligt gällande rätt är nödvändiga för undersökningen. Kapitlet inleds dock med en kort redogörelse för uppkomsten av MB 32 kap. Det femte kapitlet handlar om de störningar som utgör förutsättningar för skadestånd. I detta kapitel införs även löpande mina egna reflektioner angående potentiella skadeståndsanspråk mot vindkraftverksamhet. Det finns ett antal rättsfall som är av betydelse för denna uppsats. De tre mest centrala behandlas i kapitel sex. Slutligen, i kapitel sju kommer analys och slutsatser presenteras tillsammans med förslag till fortsatt forskning.

2 Vindkraft som energiresurs

2.1 Historik

Det är inte känt hur länge människan har behärskat konsten att utnyttja vinden till arbete. Redan för tretusen år sedan lär det dock ha funnits någon typ av väderkvarnar i Kina och Japan. Mot slutet av 1100-talet byggdes de första väderkvarnarna i Europa och på 1200-talet fick de sitt verkliga genombrott här. Vindkraften blev då snabbt en av de viktigaste energikällorna och förblev så fram till 1800-talets slut.¹⁴

Enligt teknikhistorikerna kan det ha funnits upp till en halv miljon väderkvarnar i hela Europa vid denna tidpunkt. Dessa väderkvarnar hade tillsammans som mest en installerad effekt på ca 1 500 MW. Denna effektnivå uppnådde åter vindkraften i Europa först 1988. Innan ångmaskinen på allvar satte fart på industrialismen beräknar man att vatten- och vindkraft stod för vardera hälften av Europas energiproduktion. Då bortsett från hästar och oxar.¹⁵

Väderkvarnar nyttjades inte bara till att mala säd. Det andra viktiga användningsområdet var vattenpumpning där rotern drev en arkimedesskruv eller ett skovelhjul. Vattenpumpning användes även till att driva sågverk, snuskvarnar och lumpstampar för papperstillverkning. Ända fram till 1800-talets slut användes vindkraften främst och med stor framgång i dessa syften. Ångmaskinerna konkurrerade sedan under en lång övergångstid ut väderkvarnarna och på 1900-talet hade de spelat ut sin roll. Under större delen av 1900-talet var vindkraften en obetydlig kraftkälla. Användare var i huvudsak privatpersoner som utnyttjade vindsnurror till att pumpa vatten. Under 1930-talet växte det även fram en marknad för vindsnurror som var avsedda för att förse det egna hushållet med elektricitet. Dessa så kallade ”Windchargers” var under något decennium förhållandevis vanliga i världen och det fanns uppskattningsvis ett par tusen även i Sverige och Danmark. När elektrifieringen av landsbygden tog fart försvann även denna typ av vindkraftverk.

Om man ser till kommersiella nätanslutna vindkraftverk i det historiska perspektivet, då kan man konstatera att de fört en tynande tillvaro. Danmark har varit pionjärer och hade redan i början av 1900-talet 72 vindkraftverk som producerade el med statligt stöd. Även USA försökte bygga ett fåtal vindkraftverk i syfte att kopplas upp på det statliga elnätet. I Sverige, däremot, fanns det inget liknande engagemang. Några seriösa satsningar på vindkraft var det dock inte ens i pionjirländerna frågan om. Det var först när

¹⁴ Wizelius, Tore, *Vindkraft i teori och praktik* (2007) s. 23-25.

¹⁵ Wizelius, Tore, *Vindkraft i teori och praktik* (2007) s. 26.

de traditionella förutsättningarna för globala energiresurser allvarligt hotades som vindkraftens potential åter aktualiserades.¹⁶

Den panik oljekriserna på 1970-talet skapade i västvärlden förstärktes ytterligare på 1980-talet av kärnkraftsolyckorna i Harrisburg och Tjernobyl. Allmänhet och politiker sökte efter alternativ. Man såg framför sig en satsning på så kallade alternativa energikällor som exempelvis vindkraft. Den samtidigt ökande förståelsen för miljövänligare energialternativ förstärktes av den pågående allmänna miljödebatten om jordens begränsade tillgångar och gränsöverskridande luftföroreningar som orsakade övergödning och försurning. När de flesta politiker under 1970-talets slut var överens om behovet av en radikal minskning av oljeberoendet så var frågan hur det bäst skulle ske, hur lång tid det skulle få ta, och vem som skulle genomföra det. Vindkraften framstod snabbt som ett bra alternativ och man ville på så kort tid som möjligt få fram effektiva vindkraftverk. Det bästa sättet att få fram effektiva verk var enligt de flesta intressenters mening att satsa omfattande resurser på forskning och utveckling.¹⁷

De stora kraftbolagen och flygindustrin ansågs vara de aktörer som bäst var lämpade att få fram stora vindkraftverk på flera MW installerad effekt. Många ansåg nämligen att det var nödvändigt att utveckla så stora verk som möjligt för att få märkbara bidrag till den nationella elförsörjningen. De flesta länderna som startade nationella vindkraftprogram följde denna doktrin. I Sverige uppfördes under 1980-talet två försöksanläggningar, varav en vid Näsudden och en i Maglarp med installerade effekter på 2 respektive 3 MW. I Danmark såg man en annan lösning på problemet. Där satsade man på marknadskrafterna och införde generösa statliga investeringsbidrag samt garanterade bra avräkningspris på vindproducerad el. Det garanterade att de som satsade ekonomiskt på att köpa vindkraftverk också skulle få igen sina pengar. Danmark satsade liksom Sverige betydande summor på forskning, men resurserna gick dock till en annan typ av vindkraftverk. Till skillnad från Sverige och övriga världen valde man i Danmark att satsa på små vindkraftverk, främst ämnade för jordbruk. Beprövad teknik användes som en bas för fortsatt utveckling. Exempelvis var det en känd plastbåtstillverkare som började tillverka rotorbladen. Denna inriktning som Danmark valde visade sig vara mycket framgångsrik. De danska verken växte och dubblade sin effekt vart tredje år. På tjugo år hade deras verk blivit hundra gånger så stora och effektiva. Stimulanser av marknaden visade sig alltså vara en mycket effektivare metod än enbart stora anslag till forskning och utveckling.¹⁸

På 1980-talet blev det en veritabel vindrusch i Kalifornien där stödprogram skapade en fungerande marknad. Även Tyskland skapade ett marknadsstimulanspaket med investeringsbidrag enligt dansk modell. I nyss nämnda stater sågs alltså inte bara stödet till vindkraft som en del av den inhemska miljöpolitiken, som i Sverige, utan även som ett industripolitiskt medel. När

¹⁶ Wizelius, Tore, *Vindkraft i teori och praktik* (2007) s. 26-34.

¹⁷ Wizelius, Tore, *Vindkraft i teori och praktik* (2007) s. 34-36.

¹⁸ Wizelius, Tore, *Vindkraft i teori och praktik* (2007) s. 34-37.

de här satsningarna drog igång i Europa hade Sverige förmodligen Europas, om inte världens bästa industriella förutsättningar för produktion av vindkraft: bland annat världens främsta kullagertillverkare (SKF), ett världsledande elektroniskt företag (ASEA), flygplans och fordonstillverkare (Saab och Volvo) och strukturomvandlingar som exempelvis varvsnedläggningar. Energikriserna satte dock inte tillräckligt djupa ”mentala” spår i Sverige. Här satsade vi pengar på olje- och kärnkraft till den grad av överkapacitet att vi närmast fick totalt frisläppa direktverkande el för uppvärmning för att bli av med överskottet. Behovet av ytterligare el var alltså för litet för att vindkraften skulle ges kommersiella förutsättningar vid den här tidpunkten. Att sedan försöksanläggningarna vid Näsudden och i Maglarp drevs av samma parter som hade stora intressen i just kärnkraft och olja gjorde antagligen inte situationen bättre.¹⁹ Sverige hängde alltså inte med i den snabba utveckling som drevs av Danmark, Tyskland och USA. Det dröjde ända till början av 1990-talet innan Sverige fick fart på utbyggnaden med hjälp av investeringsbidrag. Några år senare infördes också en miljöbonus där producenterna fick tillgodogöra sig en del av elskatten.²⁰ Denna omvändning kan väl delvis sägas bero på den energi- och miljökris som blivit allt mer uppmärksammas under senare år, under beteckningen ”klimatförändringar”.

2.2 Vindkraften i Sverige av i dag

2.2.1 Miljöfrämjande mål

Tillväxten i svensk vindkraftproduktion har under senare år varit extremt snabb. Samtidigt med den snabba globala efterfrågeutvecklingen har utvecklingskostnaderna för de nya större verken ökat, vilket sammantaget har höjt kostnaderna för nya verk. Kraven på vinster inom branschen har blivit tydligare när bolagen börsintroducerats. Trots detta har vindkraften alltmer börjat bli intressant för riskkapitalister och stora företag. Flera multinationella oljebolag har exempelvis börjat satsa på vindkraft. Om kris och strukturomvandling karakteriserade vindkraftbranschen i slutet på 1990-talet, så ser idag framtidsutsikterna ljusare ut. Från att ha betecknats som en alternativ energikälla, som enbart kunde spela en marginell roll i energiförsörjningen, är synen på vindkraft idag i paritet med redan etablerade och konkurrenskraftiga energikällor. Det är således en energikälla som med största sannolikhet kommer att växa snabbt under de kommande årtiondena.²¹

Sverige förbrukar årligen ca 150 TWh elenergi med utgångspunkt i de senaste årens genomsnitt. Hittills har kärnkraft och till viss del fossila bränslen utgjort hälften av tillförseln medan förnyelsebara energikällor med

¹⁹ Nejman, Fredrik, *Vinden har vänt för vindkraften* (2006-08-23) s. 13.

²⁰ Wizelius, Tore, *Vindkraft i teori och praktik* (2007) s. 38-40.

²¹ Wizelius, Tore, *Vindkraft i teori och praktik* (2007) s. 42-43.

i första hand vattenkraft har stått för den andra hälften.²² 2006 producerade de svenska vindkraftverken tillsammans cirka 1 TWh. Det kan jämföras med Tyskland vars verk årligen producerar cirka 30 TWh. Den förra regeringens mål (kommer med stor sannolikhet inte att ändras med anledning av regeringsskiftet) var att Sverige år 2015 skall ha 10 TWh vindkraftproducerad el, vilket är en tiodubbling mot idag. Man beräknar att Sveriges vindkraftpotential med nuvarande teknik ligger på cirka 30 TWh varav hälften till havs och hälften på land.²³ En intressant parentes är att statligt ägda Vattenfall står för ungefär hälften av den producerade elen i vårt land men står för mindre än en tiondel av den totalt producerade elen från vindkraft. Man kan således fråga sig hur väl det rimmar med statens övergripande målsättning? Vattenfall har först det senaste året visat på en mer offensiv attityd vad gäller vindkraftprojekt.²⁴

Det är alltså en gigantisk utbyggnad som av bland annat miljöskäl skall ske fram till år 2015. Man kommer att behöva bygga till lika mycket kapacitet per år som hittills är byggt under de senaste 20 åren. Beräkningar visar att ekonomiska satsningar på minst 50 miljarder kronor kommer att behövas. Därtill kommer det att skapas cirka 6000 nya jobb.²⁵

2.2.2 Problembild

Redan i dagsläget har det höjts många röster angående de i landskapsbilden numera allt vanligare vindkraftverken. En stor andel av de personer som exempelvis författar insändare är relativt negativt inställda till vindkraft. Jag antar att detta kan bero på, att oro och ilska över ett fenomen vanligtvis engagerar i större grad än en positiv inställning. Det är dock ett icke obetydligt antal människor som känner sig överkörda då de fått vindkraftverk uppsatta i sin närmiljö. Vanliga argument är: risk för djurliv, förföljning av landskapet, buller, och inte minst en eventuell värdeminskning på den egna fastigheten som en direkt följd av ovan nämnda farhågor. Vanligt är också att vindkraftens trovärdighet som energikälla ifrågasätts. Klart är dock att många människor otvivelaktigt kommer att beröras av en tiofaldig utbyggnad av vindkraften de närmaste åren. De vindkraftverk som skall uppföras för att uppfylla målen måste rimligen stå någonstans. Även om man idag försöker placera verken längre från bebyggelse kommer den areal som måste tas i anspråk inte att vara försumbar. Människor kommer att komma i kläm. Det är med utgångspunkt i detta faktum eventuella skadeståndsanspråk kan komma att aktualiseras. Om man räknar lågt, och då enbart räknar antalet vindkraftverk i de största projekt som hittills planerats, så skall det byggas cirka 400 stycken de kommande två åren (ungefär hälften av dessa är dock baserade till havs).²⁶ Dessutom kommer nya

²² Sponberg, Susan, *Tusentalet nya snurror planeras i Västsverige* (2002-10-14) s. 9-10.

²³ SOU 1999:27, s. 219-220.

²⁴ Axelsson, Svante, *Vattenfall struntar i riksdagsbeslut* (2004-03-09) s. 5.

²⁵ *Centrum för Vindkraftsinformation* (2007-01-15) www.svensk-vindkraft.org.

²⁶ Nejman, Fredrik, *Vinden har vänt för vindkraften* (2006-08-23) s. 14-15.

ansökningar nästan dagligen in och hundratals verk ligger i planeringsstadiet hos olika aktörer.²⁷

Det krävs alltså en stor landareal för att hysa de vindkraftverk som skall uppföras. Beräkning av detta kallas för ytåtgång. Man skiljer vid dessa beräkningar mellan ytbehov på kartan och indirekt arealbehov. Ytor som tas i anspråk för vägar och anläggningar relaterade till vindkraftverk beaktas inte vid dessa beräkningar. Med vindkraftens ytbehov på kartan avses ytan innanför en tänkt linje som är dragen runt de yttersta vindkraftverken i en grupp (det är ur många aspekter önskvärt att ställa upp flera vindkraftverk tillsammans, exempelvis gemensam bygglovsprövning m.m.). Avståndsberäkningen inom gruppen är gjord med hänsyn till maximal effektivisering av exempelvis vindförhållandet mellan vindkraftverken. Det som dock är intressantare i denna framställning är det indirekta arealbehovet. Här avses den yta inom vilken viss markanvändning kan bli begränsad eller olämplig på grund av att vindkraftverk lokaliserats till platsen (främst på grund av buller). Denna arealberäkning används oftast då det är fråga om begränsningar i bostadsbebyggelse. Vanligtvis kan annan markanvändning såsom jordbruk huvudsakligen fortsätta i samma omfattning som innan ett vindkraftverk uppfördes.²⁸

Sveriges nuvarande mål gällande vindkraftgenererad el är som ovan nämnts 10 TWh 2015. Ser man utbyggnaden i ett längre perspektiv, antas Sverige ha en sammanlagd potential om 15 TWh till lands. Ytåtgången för dessa 15 TWh enligt modellen för indirekt arealbehov medför då att en förhållandevis stor yta kommer att bli olämplig för bostadsbebyggelse. I detta beräkningsexempel skulle det indirekta arealbehovet bli cirka 1850 km². Det motsvarar ungefär 257 000 fotbollsplaner eller en tredjedel av Hallands län.²⁹ Då skall även betänkas att den tilltänkta byggplatsen måste erbjuda bra vindförhållanden, vilket reducerar valmöjligheterna för lokalisering. Jämförs däremot ytåtgången med Sveriges totala areal så blir den endast 0,45 % av denna, vilket kan synas vara ett försumbart område. Men även vid en sådan jämförelse bör man betänka att vindkraftverk inte kan placeras allt för långt bort från befintliga elnät.

När jag ser till det antal vindkraftverk som redan är uppförda, och betänker det beräknade arealbehovet för de verk som behöver byggas, då står det klart för mig att detta inte kommer att kunna fortskrida utan konflikter. Både privatpersoner och företag, men kanske framför allt ägare till bostadsfastigheter, kan komma att bli drabbade. Vad finns det då för möjligheter att bli kompenserad enligt MB 32 kap.? I den fortsatta framställningen skall jag söka utröna just detta.

²⁷ Bolagsstämma i Eolus Vind AB (2008-01-19).

²⁸ SOU 1999:75, s. 224-225.

²⁹ SOU 1999:75, s. 230-232.

3 Tillståndsprövning

3.1 Orientering

Med anledning av den relativt snabba teknikutvecklingen kommer lönsamheten för allt större vindkraftverk att kraftigt öka. Det innebär att de allra flesta nya vindkraftverk kommer att omfattas av tillståndsplikt och bygglov. I dessa processer tas det upp aspekter som kan leda till skadestånd enligt MB 32 kap. Då det i högsta grad har relevans för min fortsatta framställning kommer jag i detta avsnitt att kort beröra vad en tillståndsprocess innebär.

Vid nyetablering av vindkraft krävs ofta parallella lov och tillstånd enligt flera lagar och förordningar. Förutom tillståndsprövningen enligt reglerna i MB kan bestämmelserna i PBL, Ellagen (1997:857), Ledningsrättslagen (1973:1144) och Förordning (1998:1188) om kulturminnen m.m. komma att spela en avgörande roll. De förhållande som i första hand skulle kunna vara skadeståndsgrundande vid byggnation och drift av vindkraftverk prövas dock främst i MB och PBL. Jag väljer därför att i detta kapitel endast redogöra för dessa båda.

Hur länge tillståndsprövningen ser ut på detta sätt är inte säkert. Eftersom det som synes ofta krävs tillstånd och lov i flera olika instanser kan man även överklaga i dessa var för sig. En följd kan vara att stora resurser kanske i onödan tas i anspråk för denna typ av tillståndsprövning. En annan är att det tar mycket lång tid att få upp vindkraftverk. I takt med att efterfrågan på ”grön el” ökar, så ökar också behovet av en snabbare tillståndsprocess. Miljöminister Andreas Carlgren har exempelvis lovat att se över hur tillståndsprocessen kan göras smidigare. Även näringsminister Maud Olofsson har uttalat en vilja att ge vindkraften en ”gräddfil”.

3.2 Prövning enligt miljöbalken

3.2.1 Prövningsnivå

Eftersom ett uppförande av vindkraftverk kan medföra olägenhet för omgivningen genom exempelvis buller, ljus och skakningar så räknas det som miljöfarlig verksamhet enligt MB 9 kap. 1 § 3 p. Rekviritet ”annat liknande” kan avse exempelvis den visuella påverkan uppförandet av en vindkraftanläggning kan ge på landskapsbilden. Anmälningssplikt och tillståndsplikt avser inte bara själva uppförandet av en vindkraftanläggning utan även utnyttjande av det som uppförts. Enligt förordning (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd kategoriseras en vindkraftanläggning

i prövningsnivåerna A, B eller C. Storleken på verken, antalet aggregat och sammanlagd uteffekt avgör till vilken prövningsnivå verken faller under.³⁰

För uppförande av vindkraftanläggningar som räknas till verksamhet i nivå A och B råder tillståndsplikt. Tillstånd skall sökas vid miljödomstol för A-verksamhet. Tillståndsprövningen vid B-verksamhet sköter miljöprövningsdelegationen vid länsstyrelsen i det län där anläggningen planeras. Vid C-verksamhet krävs endast att anmälan görs till den kommunala nämnd som handhar frågor inom miljö- och hälsoskyddsområdet. Vid uppförande av vindkraftverk med en sammanlagd uteffekt som understiger gränsvärdet för anmälningsplikt i C-verksamhet, kan det krävas samråd enligt MB 12 kap. 6 §, om den planerade verksamheten kan antas förändra naturmiljön väsentligt. Uppförs en vindkraftanläggning i anslutning till vatten utgör det vattenverksamhet oavsett uteffekt enligt MB 11 kap. 2 §, och skall därmed tillståndsprövas av miljödomstol enligt MB 11 kap. 9 § oavsett uteffekt. Verksamheter som är av stort samhälleligt intresse men samtidigt riskerar att ta värdefulla naturresurser i anspråk, medföra stor påverkan på omgivningen eller kunna skada människors hälsa, de inordnas i regeringens obligatoriska tillståndsprövning enligt MB 17 kap. En vindkraftanläggning som utgör A-verksamhet faller under denna prövning. Regeringen får endast tillåta en sådan anläggning i de fall kommunen tillstyrker detta enligt MB 17 kap. 6 §. Finner dock regeringen att det är synnerligen angeläget att verksamheten tillåts, kan man under vissa omständigheter bortse från kommunens vilja. Efter regeringens godkännande fastställer den ordinarie tillståndsmyndigheten de villkor i enlighet med MB 16 kap. 2 § 2 st. som tillståndet skall förenas med.³¹

3.2.2 Projektering

Vindkraftverk tenderar att bli större och ge mer effekt samtidigt som det blir önskvärt att sätta upp flera verk i anslutning till varandra. Av denna anledning kan man i de flesta fall utgå från att verk eller anläggning som uppförs idag utgör minst B-verksamhet. Det krävs alltid kommunalt bygglov för att bygga vindkraftverk. Till detta kommer eventuell tillståndsprövning. Projekteringen påbörjas därför med ett tidigt samråd mellan verksamhetsutövaren, allmänheten, berörda sakägare och kommunen, där behövliga uppgifter om den planerade verksamheten lämnas i enlighet med MB 6 kap. 4 §. På detta stadium bör projektet fortfarande vara en skiss. Poängen med samråden är nämligen att kunna modifiera projektet och tillgodose olika intressen.³² Innan en ansökan om miljöprövning för

³⁰ Tillstånds och anmälningsplikt enligt 5 eller 21 § förordning (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd regleras enligt förteckningen i bilagan till förordningen. Här stadgas att gruppstationer med tre eller fler vindkraftaggregat med en sammanlagd uteffekt av minst 10 MW utgör A-verksamhet (SNI-kod 40.1-4). Uppgår vindkraftaggregatens sammanlagda uteffekt till mer än 1 MW men mindre än 10 MW klassas det som B-verksamhet (SNI-kod 40.1-5). Till C-verksamhet räknas de kraftverk som har en uteffekt större än 125 kW men mindre än 1 MW (SNI-kod 40.1-6).

³¹ Prop. 1997/98:45 Del 2, s. 214-215.

³² Wizelius, Tore, *Vindkraft i teori och praktik* (2007) s. 361-363.

projektet lämnas in till länsstyrelsen skall det hållas ett utökat samråd enligt MB 6 kap. 4 §. Under denna procedur skall verksamhetsutövaren samråda med de berörda kommunerna, allmänheten, länsstyrelsen och de organisationer som berörs. Viktigt är även att skicka en kallelse till Försvarsmakten, telebolag och Luftfartsverket, och vid behov även till andra intressenter. Anledningen är att dessa parter har betydande intresse i att radiomaster och viktiga kommunikationssystem inte störs.³³

Innan en tillståndsansökning görs skall en MKB upprättas. En MKB består av *process* och av *dokument*. Processen består av samråd med berörda parter. Syftet är att identifiera de effekter som en planerad verksamhet kan tänkas medföra för omgivningen och att parterna skall få möjlighet att påverka projektets utformning. Därigenom ges en möjlighet att undvika just framtida konflikter eller skadeståndsprocesser. MKB-dokumentet sammanfattar och beskriver samrådsprocessen och beskriver miljökonsekvenserna under projektering, byggande, drift och en framtida avveckling. Faktorer som skall redovisas för de byggalternativ som väljs är: ljudutbredning, säkerhetsaspekter, fysisk påverkan på naturmiljön, landskapsbilden, friluftsliv, kulturmiljö, en samlad bedömning och eventuella förebyggande åtgärder.³⁴ Ramar för innehåll i en MKB ges i MB 6 kap. 7 §, detta för att uppfylla MKB:ns syfte enligt MB 6 kap. 3 §.

3.2.3 Tillstånd

Vid tillståndsprövningen av den planerade verksamheten tillämpas de kravregler som anges i MB 2 kap. av prövningsmyndigheten. Hänsynskraven är inte absoluta varför en skälighetsavvägning måste göras. Det skyddsvärda intresset viktas vid bedömningen mot vad som kan anses ekonomiskt rimligt att kräva av verksamhetsutövaren. Kunskapskravet som är uppställt på verksamhetsutövaren återfinns i MB 2 kap. 2 §. Syftet med kunskapskravet är att understryka vikten av att kunskap går före handling så att risken för framtida missöden kan minimeras.³⁵ Andra bestämmelser i MB som blir aktuella är försiktighetsprincipen i 2 kap. 3 §, kravet på lämplig lokalisering i 2 kap. 4 §, hushållningsprincipen i 2 kap. 5 § och stoppregeln i 2 kap. 9 §.

De viktigaste hushållningsbestämmelserna anges i MB kapitel 3 och 4. Det är balkens grundläggande hushållningsbestämmelser och tar sikte på alla situationer där mark eller vatten används. I MB 1 kap. 2 § uttrycks att hushållningsbestämmelserna är tillämpliga vid prövning av miljöfarlig verksamhet enligt MB kap. 9 och 17 och områdesskydd enligt MB kap. 7, dessutom även vid planläggning enligt PBL. Bestämmelserna i dessa kapitel är därmed direkt avgörande för om etablering av vindkraft kommer att tillåtas eller ej.

³³ Wizelius, Tore, *Vindkraft i teori och praktik* (2007) s. 365-366.

³⁴ SOU 1999:75, s. 63-83.

³⁵ Prop. 1997/98:45 Del 2, s. 14.

3.3 Prövning enligt Plan- och bygglagen

Uppförande av vindkraftanläggningar är som tidigare nämnts en verksamhet som kräver stort fysiskt utrymme. Möjligheterna till bygglov berörs följaktligen av bestämmelserna i PBL.

3.3.1 Översiktsplanering

Vid planläggning av exempelvis en vindkraftanläggning är det enligt PBL 2 kap. 2 § viktigt att vissa faktorer uppmärksammas. Det är viktigt att beakta natur och kulturvärden, främja ändamålsenlig struktur, och låta bebyggelse och andra anläggningar få en estetiskt tilltalande utformning. Även den sociala aspekten är viktig och får ej förglömmas. En god livsmiljö med goda miljöförhållanden skall främjas.

3.3.2 Bygglov

Reglerna angående bygglov för vindkraftverk finns i PBL 8 kap. 2 §. Det krävs bygglov om det planerade verket: a) har en turbin med en rotordiameter som överstiger två meter, b) skall placeras på ett avstånd från fastighetsgränsen som är mindre än höjden på verket, eller c) skall monteras på en byggnad. Kommunen får i detaljplanen besluta att bygglov ej skall krävas enligt PBL 8 kap. 5 §. Ett sådant beslut får dock inte fattas om bygglov krävs för att tillvarata grannars eller allmänna intressen. Handläggningsförfarande av bygglov hanteras av byggnadsnämnden enligt förfarandereglerne i PBL 8 kap. 19-32 §§.

I bygglovsprövningen avgörs först och främst vindkraftanläggningens lokalisering, om det inte redan gjorts i detaljplan eller områdesbestämmelser. Finns det en befintlig detaljplan prövar byggnadsnämnden om ett eventuellt bygglov står i överrensstämmelse med denna. Lokaliseringens lämplighet avgörs med PBL 2 kap. och hushållningsbestämmelserna i MB 3 och 4 kap. som grund. Under prövningen tas hänsyn till intressen som trafik- och fritidsmiljö, stads- och landskapsbild, hälsa och säkerhet, och enskilda intressen. En bedömning görs alltså på detta stadium av projektets tillåtlighet med hänsyn till motstående enskilda intressen.

Med utgångspunkt i det ovan sagda kan enkelt noteras att uppförande av en vindkraftanläggning föregås av prövning i mer än en instans. Många av de faktorer som under och efter uppförandet kan generera konflikter, missnöje och eventuella skadeståndsprocesser tas således upp i dessa prövningsinstanser. Prövningarnas egenskap som ”filter” för framtida problem gör att färre eller kanske få möjligheter till skadestånd enligt MB 32 kap. kanske existerar. I min fortsatta framställning och i mina slutsatser kommer synpunkter angående tillståndsprövningens effekt på eventuella skadestånd att löpande införas.

4 Miljöbalken och skadestånd

4.1 Orientering

Miljölagstiftningen har under de senaste decennierna genomgått stora förändringar. Under början av 1980-talet uppmärksammades att Sveriges miljölagstiftning var osystematiskt uppbyggd och inkonsekvent. Det fanns överlappningar, varierande kravnivåer, kravtyper och processuella regler mellan de olika författningarna. Dessutom medförde en intensiv regelproduktion från och med miljöskyddslagen 1969 ett komplext och svåröverskådligt regelverk. Miljöskyddet kunde ha olika styrkor beroende på vilken författning som reglerade den aktuella verksamheten utan att någon egentlig motivering gavs ur miljösynpunkt. I avsikt att samordna den centrala skyddslagstiftningen tillsattes 1989 miljöskyddskommittén.³⁶

De politiska ambitionerna höjdes efter hand och allt fler författningar kom att omfattas av revisionen. Termen miljöbalk föddes politiskt och efter riksdagsvalet 1994 tillsatte regeringen miljöbalksutredningen som ledde fram till betänkande³⁷, lagrådsremiss och proposition³⁸. Trots kritik från olika håll antog riksdagen en miljöbalk sommaren 1998 och ersatte därmed 16 lagar.³⁹

I den nya miljöbalken infördes de för detta arbete väsentliga reglerna från dåvarande miljöskadelagen (1986:225). Förstörande av miljön har under större delen av historien (med några få undantag) inte renderat i någon större uppmärksamhet eller påföljd. Att miljön tagit skada och att människor fått lida ekonomiskt och fysiskt verkar ha betraktats som ett nödvändigt ont i industrialismens framväxt. Domar har varit få, åtal och enskilda anspråk har lagts ned. Riksdagen har visserligen vid flera tillfällen under 1980- och 1990-talen markerat en skärpning i miljölagsstiftningen genom exempelvis höjda straffsatser. Denna markering har dock hittills inte varit tillräcklig för att domstolarna generellt skall värdera miljöskador strängare. Orsakerna kan vara flera: miljömyndigheter begår slarvfel, vaga tillståndsvillkor kan vara svåra att tolka, och lagtext kan exempelvis vara svår att tillämpa till följd av brist på prejudicerande domar.⁴⁰

I miljöbalken har viktiga mål inkorporerats i lagen. Själva syftet med miljöbalken, att skapa förutsättningar för en ”hållbar utveckling” har nu en särskild tyngd genom att det regleras direkt i lagtexten. Uttrycket ”hållbar utveckling” är i sig är visserligen oprecist men det utgör inte ett tillräckligt skäl för att exempelvis domstolar och tillståndsmyndigheter skall kunna

³⁶ Michanek, Gabriel – Zetterberg, Charlotta, *Den svenska miljörätten* (2008) s. 81-82.

³⁷ SOU 1996:103.

³⁸ Prop. 1997/98:45.

³⁹ Utförligare om MB:s tillkomst se Michanek, Zetterberg, kapitel 4.

⁴⁰ Michanek, Gabriel – Zetterberg, Charlotta, *Den svenska miljörätten* (2008) s. 60-62.

ställa sig kallsinniga till syftet.⁴¹ En intressant iakttagelse är att vindkraften i sig är ett instrument för att främja just en hållbar utveckling av samhället. Jag vill dock peka på det viktiga faktum, att vindkraftverksamhet liksom all annan miljöfarlig verksamhet måste anläggas och drivas utan att betydande värden för natur, stat och människor går förlorade.

4.2 Miljöbalken 32 kap.

Den tekniska och industriella utvecklingen i Sverige och västvärlden i övrigt förde inte bara med sig en högre levnadsstandard för medborgarna utan även problem, i form av exempelvis nya skaderisker. Under 1980-talet riktades uppmärksamhet mot skador på liv, hälsa och egendom till följd av miljöfarliga ämnen och företeelser som skadade naturen. Även störningar från exempelvis trafik eller anläggningsverksamhet sattes i fokus. I Sverige hade samhällets strävanden dittills inriktats på att förebygga uppkomsten av skador. Detta skedde bland annat genom miljöskyddslagen (1969:387). Förebyggande åtgärder kan dock inte helt förhindra att skador uppkommer. Dessutom kan i vissa fall fördelarna med en verksamhet (som kanske vindkraft) vara så stora att samhället måste acceptera vissa skaderisker. I andra fall kan effekter av en verksamhet till viss del vara oförutsedda eftersom vår kunskap inför något nytt alltid är begränsad och där vetenskapliga rön plötsligt kan visa på risker som vi inte tidigare räknat med. Ett exempel på detta, som avhandlas nedan, är buller från vindkraft. Här kommer försäkringsalternativ in. Miljöskadeförsäkringen fungerar exempelvis på så sätt att alla utövare av ”miljöfarlig verksamhet” som kräver tillstånd eller anmälan⁴² måste betala en årlig avgift. Miljöskadeförsäkringen kan inte sägas ge stor trygghet för de skadelidande vid sidan av reglerna om miljöskadestånd och har hittills aktualiserats mycket sällan i praktiken.⁴³ Skadestånd som funktion har därför en viktig betydelse.⁴⁴

Före tillkomsten av MskL kunde skadeståndslagen (1972:207) användas. Problemet med SkL är dock culpapregeln för ersättning av skada. Bra skadeståndsregler där man oavsett hänsyn till avsikt eller vårdslöshet kunde utdöma skadestånd var önskvärda. Uttryckliga bestämmelser om strikt ansvar kom därför i MskL. Skadestånd skulle betalas för de flesta skador som kunde uppstå i omgivningen genom olika störningar vid utövande av verksamhet.⁴⁵

Särskilt långlivad blev dock inte MskL. När MB utformades blev det efterhand klart att bestämmelserna om miljöskadestånd skulle inkorporeras jämte de andra miljölagarna. Redan innan detta stod klart fanns det kritik mot utformningen av miljöskadereglerna. Bertil Bengtsson var en av

⁴¹ Michanek, Gabriel – Zetterberg, Charlotta, *Den svenska miljörätten* (2008) s. 105.

⁴² Förklaras närmare i kap 3.

⁴³ Michanek, Gabriel – Zetterberg, Charlotta, *Den svenska miljörätten* (2008) s. 410-411.

⁴⁴ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 23-25.

⁴⁵ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 24.

kritikerna till utformningen av MskL och pekade på logiska brister i uppbyggnaden. Bengtsson ville att störningar som exempelvis buller, skakning, skada genom sprängsten, skada genom grävning, estetiska och psykiska immissioner och kanske även strålning skulle föras bort från miljöskadereglerna och istället införas i 3 kap. JB och därmed behandlas i grannelagsrätten.⁴⁶ Så blev dock ej fallet. När de särskilda skadestandsreglerna skulle utarbetas så fördes den relativt färskas MskL (från 1986), med strikt ansvar som huvudregel, väsentligen oförändrad in i MB och bildade 32 kap.⁴⁷ Vissa ändringsförslag som exempelvis ansvarets anknytning till fast egendom föreslogs men ansågs alltför komplicerade att genomföra. Förhållandet mellan MB 32 kap. och hänsynsreglerna i MB 2 kap. som skall genomsyra hela balken är något oklara. Samspelet mellan skadestånd och andra miljörättsliga regler och sanktioner tycks således inte ha intresserat lagstiftaren nämnvärt. Det strikta skadeståndet (med vissa undantag) i MB 32 kap. ansågs enligt Bengtsson sannolikt ha även en preventiv effekt vid sidan av sin ersättande funktion. Tydligt har lagstiftaren ansett att den situation som rådde vid balkens tillkomst var så pass tillfredsställande att förändringar inte var nödvändiga.⁴⁸

Motivuttalandena indikerar också denna uppfattning. Tvärt emot vad som anges i propositionen, där de olika hänsynsreglerna faktiskt kräver större hänsyn till omgivningen än tidigare regler, ville regeringen inte gärna acceptera att MB skulle innebära några skadestandsrättsliga nyheter varken inom eller utanför balken. Det kan tyckas anmärkningsvärt att man försökt förringa innebörden av en viktig miljörättslig reform tvärt emot vad som skett i andra sammanhang.⁴⁹ Hänsynsreglerna i MB kan troligen därför bara få en mindre, men därmed inte nödvändigtvis en obetydlig innebörd för skadestånd enligt MB 32 kap.

4.3 Inledande bestämmelser

4.3.1 Allmänt

I fortsättningen av kapitlet ämnar jag presentera de inledande bestämmelserna i MB 32 kap. och för vilka typer av skada det kan utgå skadestånd. Jag kommer därigenom att presentera de grunder och ramar enligt gällande rätt som är nödvändiga för min undersökning av möjliga skadestandsanspråk mot vindkraft. I kapitel 5 kommer jag sedan att redogöra för de störningar som utgör förutsättningar för skadestånd. I det kapitlet kommer jag även att löpande införa mina egna reflektioner angående potentiella skadestandsanspråk mot vindkraftverksamhet.

⁴⁶ Bengtsson, Bertil, *Bör miljöskadelagstiftningen reformeras?* (1993) s. 389-390.

⁴⁷ Reglerna om rättegången i miljöskademål har dock förts samman med andra processuella regler i MB.

⁴⁸ Bengtsson, Bertil, *Miljöbalkens återverkningar* (2001) s. 135-137.

⁴⁹ Bengtsson, Bertil, *Miljöbalkens återverkningar* (2001) s. 139-140.

4.3.2 Tillämpningsområde

Enligt MB 32 kap. 1 § skall skadestånd betalas för skador som en verksamhet på en fastighet har orsakat omgivningen. Följande fyra faktorer blir i första hand avgörande för tillämpligheten: 1. skada, 2. verksamhet, 3. fastighetsanknytning och 4. att skadan skall ha drabbat omgivningen.⁵⁰

De *skador* eller *skadeförlopp* som avser faktor 1. i MB 32 kap. betecknas som störningar, sprängningar och grävningar. Störningarna, sprängningarna och grävningarna kommer som jag nämnt ovan att behandlas närmare i kapitel 5 i samband med resonemang angående vindkraftens skadeståndsrättsliga påverkan.

Faktorerna 2. och 3. avser att skadorna skall orsakas av en *verksamhet* och denna verksamhet skall ha ”anknytning” till en *fastighet*. Verksamheten skall innefatta en användning av fastighetens mark, eller av byggnad eller annan anläggning på fastigheten. Ett flygplan som flyger på låg höjd och orsakar buller eller vibrationer kan alltså inte bedömas enligt MB 32 kap. Inte heller kan MB 32 kap. användas då exempelvis en järnvägsvagn eller en lastbil välter och släpper ut olja, trots att skadorna är av sådan typ att de skulle kunna täckas av ansvaret i dessa regler. I sådana fall kan dock enligt Hellner annan speciallagstiftning bli tillämplig som exempelvis luftfartsansvarighetslagen, järnvägstrafiklagen, sjölagen och trafikskadelagen. Om ingen speciallagstiftning är tillämplig får man falla tillbaka på SkL.⁵¹

Verksamhet på en fastighet omfattar en rad olika företeelser. Det omfattar i stort sett alla former av markanvändning som kan störa omgivningen. Själva uppförande av byggnad eller anläggning innebär också att verksamhet bedrivs på fastigheten. Att byggnad eller anläggning ibland kan utgöras av lös egendom saknar därvid betydelse.⁵² Vid tillämpning av MB 32 kap. förutsätts ej att fastigheten eller någon del av den behöver betraktas som det egentliga upphovet till skadan. Det är fullt tillräckligt att skadeförloppet har anknytning till fastigheten.⁵³ Exempel på detta kan vara att flygplan orsakar buller i närheten av en flygplats eller att bilar orsakar vibrationer i närheten av den väg de kör på.⁵⁴ Verksamhet som bedrivs på fastigheten behöver ej vara permanent, även tillfällig användning av fastigheten omfattas. Reglerna i MB 32 kap. blir således tillämpliga om den aktuella skadan har orsakats av ett enda tillfälligt utsläpp eller en enstaka sprängning. Det finns inget krav på att det måste vara fastighetsägaren som själv bedriver verksamheten. Det krävs ej heller att verksamhetsutövaren har rätt att bedriva sin verksamhet med stöd av avtal eller annan grund. Det är det faktiska ianspråktagandet av fastigheten för verksamheten som är avgörande.⁵⁵

⁵⁰ Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 330.

⁵¹ Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 330.

⁵² Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 29-31.

⁵³ Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 330, 331.

⁵⁴ Prop. 1985/86:83 s. 15, 37.

⁵⁵ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 31-32.

Skadan från den miljöfarliga verksamheten skall även enligt faktor 4. ovan ha drabbat *omgivningen*. MB 32 kap. är alltså ej tillämpligt på skador som inträffar inom den anläggning eller det arbetsområde där den skadegörande verksamheten bedrivs. Dessa skador får bedömas enligt andra regler.⁵⁶ Det bör dock noteras att det är omgivningen till själva verksamheten som avses och inte fastighetens omgivning. Lagen gäller därmed skador som uppstår på den fastighet där verksamheten bedrivs under förutsättning att de inträffat på den del av verksamheten som inte använts för verksamheten.⁵⁷ Det innebär att exempelvis hyresgäster i ett flerfamiljshus kan åberopa reglerna i MB 32 kap. för att få ersättning för skador som härrör från verksamhet som bedrivs i en annan del av fastigheten. Det innebär således att det ibland kan vara svårt att dra gränsen mellan den skadegörande verksamheten och dess omgivning. Vid enskilda fall får man då göra en individuell bedömning av den störande verksamhetens karaktär och art.⁵⁸ Detta kan vara värt att notera. Om man exempelvis tänker sig att en personskada skulle härröra från ett vindkraftverk så skulle skadan antagligen ha inträffat förhållandevis nära verket. Jag förmodar att det i det enskilda fallet kan innebära potentiella gränsdragningsproblem för domstolar att bedöma vad som kan räknas till vindkraftverkets eller vindkraftverkens verksamhetsområde.

Det är inte bara en ägare eller innehavare av någon särskild rätt som är berättigad till skadestånd enligt MB 32 kap. Även andra som uppehåller sig i omgivningen, eller har egendom eller verksamhet där, kan åberopa dessa regler för att få ersättning. Det kan röra sig om exempelvis trafikanter, hotellgäster, besökare och anställda på omgivande fastigheter eller fastighetsdelar, och personer som uppehåller sig i naturen av rekreationsskäl.⁵⁹

Det ovan beskrivna förklarar tillämpningsområdet för de relevanta reglerna i MB 32 kap. Jag kommer nu att närmare beskriva ersättningsbara skador.

4.3.3 Vilka skador ersätts?

Inte alla typer av skada leder till skadestånd enligt MB 32 kap. Huvudprincipen vid miljöskador, liksom för skador i allmänhet, är att endast skada av ekonomisk art ersätts. Det innebär att den skadelidande måste ha åsamkats en ekonomisk förlust i samband med skadan för att vara berättigad till skadestånd. Det föreligger dock i vissa fall en rätt att erhålla skadestånd även för skador som inte är av ekonomiskt slag. Dessa skador betecknas som ideella och ekologiska och kommer liksom övriga skador att behandlas utförligare nedan.⁶⁰

Bestämmelsen i MB 32 kap. 1§ slår till en början fast att skadestånd enligt kapitlet betalas för personskada, sakskada och även ren förmögenhetsskada.

⁵⁶ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 33.

⁵⁷ Prop. 1985/86:83 s. 16, 38.

⁵⁸ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 34.

⁵⁹ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 33-34.

⁶⁰ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 46.

Utvidgningen som görs för förmögenhetsskador gentemot SkL är naturlig. Skadeverkningar genom miljöfarlig verksamhet utgörs ofta av just ekonomiska förluster som grannar gör till följd av störningar, utan att deras fastigheter eller de själva drabbas.⁶¹ En intressant aspekt i detta sammanhang är den grundläggande syn Hellner har på uppdelningen av skadetyper. Den innebär enligt Hellner "ingen odiskutabel fördel". Han menar att det i de flesta fall inte skulle spela någon roll till vilken kategori skadan hänförs. Uppdelningen medför istället tillämpningsproblem som förefaller onödiga.⁶² Uppdelning av skadetyper i MB existerar dock och måste användas oavsett om det kan medföra nackdelar vid tillämpningen.

4.3.3.1 Personskada

Personskada är skada på människokroppen. Härmed avses huvudsakligen fysiska skador på människokroppen såsom sår, förlust av kroppsdelar, hjärnskador, skelettskador, funktionsstörningar på organ och dödsfall. Att framkalla sjukdom är också att hänföra till kroppsskada. Till sjukdom räknas även psykisk sjukdom. Psykisk chock som uppstått kan i vissa fall också räknas till personskada.⁶³ Skadestånd till följd av sådan chock utgår om en person blir oförmögen att arbeta till följd av chocken av att exempelvis hamna i en skur av sprängsten vid sprängning.

Storleken på en personskada saknar betydelse för rätten till ersättning. Man har som skadelidande således rätt till ersättning utan den begränsningsregel som finns för rena förmögenhetsskador och rör bagatellartade skador. MB 32 kap. innehåller inte regler om vad den skadelidande får ersättning för utan här får man falla tillbaka på SkL:s bestämmelser. Skadeståndet omfattar ersättning för sjukvårdskostnad och andra utgifter med anledning av skadan och inkomstförlust. Om personskadan lett till dödsfall utgår ersättning i skälig omfattning för begravningskostnad och för annan kostnad till följd av frånfället.⁶⁴ Vid personskador kan som ovan nämnts även skadestånd erhållas även för vissa ideella skador, mer om detta nedan.

4.3.3.2 Sakskada

Sakskador är fysiska skador på lösa föremål och fast egendom. Det kan exempelvis röra sig om sönderslagna saker, bucklade stänkskärmar och repad lackering på bilar, byggnader som brunnit, byggnader och lösören som brunnit, fläckade kläder, förgiftade kreatur och matvaror. Av exemplen kan man konstatera att såväl estetiska skador som försämrad brukbarhet räknas till sakskador.⁶⁵ Vid miljöskada kan det ibland vara tvivelaktigt var gränsen mellan sakskada och ren förmögenhetsskada går. Klara fall av sakskada är t.ex. a) om ett hus får sprickor på grund av vibrationer från en sprängning, b) ett hus sätter sig efter långvariga skakningar orsakade av

⁶¹ Bengtsson, Bertil, *Miljöbalken en kommentar* (2002) s. 32:15.

⁶² Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 334.

⁶³ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 46-47.

⁶⁴ Se SkL 5 kap.

⁶⁵ Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 98.

gatutrafik, c) om vatten förorenas, och om d) ett tamdjur kastar sina ungar på grund av buller.⁶⁶

Liksom vid personskada får man använda sig av SkL:s bestämmelser när man skall avgöra vad ersättning för sakskada skall utgå för.⁶⁷

4.3.3.3 Ren förmögenhetsskada

Ren förmögenhetsskada avser sådan ekonomisk skada som uppkommer utan direkt samband med att någon lider person- eller sakskada. En ren förmögenhetsskada är exempelvis när värdet på en bostadsfastighet minskar på grund av att en fabrik eller en motortävlingsbana förläggs till grannfastigheten. En ren förmögenhetsskada kan även sägas föreligga om en näringsidkare drabbas av minskad omsättning med anledning av ett gatuarbete.⁶⁸

Det finns hos de rena förmögenhetsskadorna en likhet i skadeeffekter i förhållande till person- och saksador. Anta att en fabrik skadas vid en sprängningsolycka och detta leder till ett stopp i produktionen. Produktionsbortfallet blir en förmögenhetsskada till följd av sakskadan på fabriken. Ett annat exempel är om värdet på en byggnad minskar på grund av missfärgningar till följd av luftföroreningar från ett närbeläget industrikomplex. Värdeminskningen uppstår som en följd av sakskadan. Dessa förmögenhetsskador ersätts enligt de regler som gäller för saksador. Motsvarande gäller de skador som uppkommit till följd av personsador. En ren förmögenhetsskada är dock som tidigare nämnts en sådan ekonomisk skada som uppkommit utan samband med att den skadelidande lider person- eller sakskada.

I allmänna skadeståndsrättsliga regler är möjligheterna kraftigt begränsade att erhålla skadestånd vid ren förmögenhetsskada (se SkL 2 kap. 2 §). Ren förmögenhetsskada ersätts här endast om den orsakats genom brott (undantag vid lagstiftning som berör ren förmögenhetsskada och i kontraktsförhållande).⁶⁹ I miljölagstiftningen finns för den skadelidande emellertid en mer generös regel om ersättning för ren förmögenhetsskada. Enligt MB 32 kap. 1 § skall skadestånd utgå för ren förmögenhetsskada oavsett om den orsakats genom brott eller inte. Regeln har dock ett undantag i 2 st. Om skadan inte orsakats genom brott utgår ersättning ”endast om skadan är av någon betydelse”. Innebörden av detta är att bagatellartade rena förmögenhetsskador endast ersätts om de åstadkommits genom brott.⁷⁰ Om skadan bedömts vara av betydelse skall den ersättas i sin helhet. I lagtexten har man inte angivit någon särskild gräns för vad som skall anses utgöra en bagatellartad skada. Ett riktmärke kan vara det självriskbelopp som i

⁶⁶ Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 334, 335.

⁶⁷ Se SkL 5 kap.

⁶⁸ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 51.

⁶⁹ Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 71.

⁷⁰ Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 335.

normalfallet förekommer i hemförsäkringar.⁷¹ Vid skada som gäller fastighet bör bedömningen av vad som kan utgöra en bagatellartad skada ske mot bakgrund av fastighetens totalvärde.⁷²

4.3.3.4 Indirekt skada

Till rena förmögenhetsskador kan enligt motiven inte indirekta skador räknas, sådana skador som är en följd av att någon annan har lidit en skada.⁷³ Ersättning kan således ej utgå till den som t.ex. gått miste om en varuleverans på grund av att fabriken som tillverkat varorna har skadats genom exempelvis vibrationer från närliggande sprängningsarbeten. Detta räknas som en tredjemansskada och ersätts ej till följd av en allmän princip inom skadeståndsrätten. Några undantag från denna princip görs generellt inte vid miljöskador. Däremot kan det vara svårt vid alla tillfällen att göra denna klara distinktion. Exempelen från motiven är delvis så självklara att de ej ger tillräcklig ledning för bedömning i de tveksamma fallen.⁷⁴ Det finns äldre praxis som pekar på möjligheter till en uppmjukning angående tredje mans förmögenhetsförluster vid person- och sakskada.⁷⁵ Slutsatsen torde emellertid vara att indirekt skadelidande endast i undantagsfall kan få ersättning för förmögenhetsskada. Det viktigaste, av de få undantag som finns, är efterlevandes rätt till ersättning för förlust av underhåll vid dödsfall. Ytterligare ett undantag kan vara när den som själv drabbas av exempelvis en personskada vill kräva ersättning från en indirekt skadevållare. Låt oss anta att den skadelidande har besökt en odling och köpt jordgubbar som förgiftats av luftföroreningar från en intilliggande industri. Han äter jordgubbarna och insjuknar. I princip bör den skadelidande kunna kräva skadestånd av industriägaren för denna skada. Frågan om det föreligger adekvat kausalitet (se nedan för adekvat kausalitet) vid denna typ av indirekta skador är dock avgörande.⁷⁶

4.3.3.5 Ideell skada

Begreppet ideell skada kan beteckna den del av ett ideellt intresse som inte kan kommersialiseras. Den del däremot som uppfångas av marknadsvärden och kan kommersialiseras utgör en ekonomisk skada.⁷⁷ Vanligtvis betecknar dock ideell skada något förenklat skada av icke ekonomisk art. Exempel på ideella skador är sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande förfång som kan uppstå i samband med personskada. Andra exempel kan vara det obehag människor kan känna när ett kärnkraftverk byggs nära deras bostad eller att naturen förfulas genom olika ingrepp (s.k. estetiska störningar och psykiska immissioner).⁷⁸ Förfulning av naturen eller allmänna obehag tillhör dock en

⁷¹ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 52-53.

⁷² Vägledning för detta kan hämtas från motiven till PBL enligt prop. 1985/86:83 s. 40.

⁷³ Prop. 1985/86:83 s. 39.

⁷⁴ Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 337.

⁷⁵ NJA 1966 s. 210.

⁷⁶ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 54-55.

⁷⁷ Sandvik, Björn, *Miljöskadeansvar* (2002) s. 264.

⁷⁸ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 53.

typ av ideell skada som ibland särbehandlas i doktrin och kan benämnas som rent ideell skada. Rent ideell skada behandlar jag i nästa avsnitt. Jag kommer fortsättningsvis i detta arbete att skilja på ideell och rent ideell skada.

Ideella skador ersätts enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer endast i speciella fall. Utanför kontraktsförhållanden krävs direkt lagstöd för att den skadelidande skall bli ersatt. Enligt SkL 5 kap. 1 § kan man exempelvis erhålla skadestånd för vissa ideella skador när de uppstår till följd av personskada.⁷⁹ I MB 32 kap. finns inga särskilda regler angående ersättning för ideella skador. Vid personskada som grundas på reglerna i MB 32 kap. regleras dock möjligheterna till ersättning enligt SkL 5 kap. 1 §. Där framgår det som ovan nämnts att ersättning kan utgå för vissa ideella skador såsom sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men, och för särskilda olägenheter till följd av skadan.⁸⁰

Vilken möjlighet kan då finnas att utfå skadestånd för ideell skada orsakad av vindkraft? Eftersom ideell skada är ett förhållandevis snävt skadebegrepp så omfattas i princip bara de ovan uppräknade följdskadorna till personskada av eventuell ersättningsskyldighet. MB 32 kap. ger alltså inte i praktiken någon möjlighet till ersättning för andra ideella skador (se dock nästa stycke angående rent ideella skador).

Reglerna om ideell skada i SkL skall som ovan nämnts användas även vid en ideell skada enligt MB 32 kap. Det torde innebära att en bedömning av själva skadan i detta fall inte skiljer sig från bedömningen av en ideell skada till följd av personskada utanför miljöskadeområdet.⁸¹

4.3.3.6 Rent ideell skada

Rent ideell skada gränsar till ideell skada och kan sägas vara en skada av övervägande psykisk och emotionell karaktär och som drabbar en fysisk person. Det är alltså inte en följdskada till någon av de övriga skadetyperna. Ett klassiskt exempel på en rent ideell skada är förföljning av naturen.⁸²

Denna typ av skada är omdiskuterad och värd att notera, inte minst vid vindkraftverksamhet. Som jag tidigare nämnt är en stor del av de klagomål och konflikter som rör vindkraftverk ofta hänförliga till just den estetiska aspekten. Det finns ett inte oansenligt antal personer som är direkt negativa till att få vindkraftverk uppförda i sin omedelbara närhet. De upplever ett reducerat estetiskt skönhetsvärde men drabbas kanske inte nödvändigtvis av en påvisbar ekonomisk skada. Kan då MB 32 kap. användas för att ersätta denna skada? Gränsen mellan ekonomisk skada och rent ideell skada uppmärksammades vid arbetet på MskL. SkL gav bara ersättning för vissa typer av ideell skada men Miljöskyddslagen talade i 30 § om ”olägenhet”

⁷⁹ Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 335-337.

⁸⁰ Prop. 1985/86:83 s. 19.

⁸¹ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 54.

⁸² Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 336.

vilket kunde tyda på att den inte anknöt till det traditionella skadebegreppet. I äldre rättspraxis har dessutom i flera fall allmänna obehag genom immissioner ersatts trots att ingen ekonomisk skada till synes varit styrkt. I exempelvis NJA 1940 s. 651 ersattes obehag i form av lukt och flugor från en soptipp och i NJA 1963 s. 162 var det obehag i form av stank från ett renhållningsverk som grundade ersättning. Miljöskadeutredningen hade därför i sitt arbete anledning att ta upp frågan om skadebegreppet och dess gränsdragningar.⁸³ I utredningen framhölls att immissioner såsom buller kunde orsaka vantrivsel och diverse obehag som var (och är) svåra att värdera i pengar men kunde ge besvärande sömnstörningar och koncentrationssvårigheter i arbetet. Efter att ovanstående resonemang förts rekommenderade utredningen en försiktig utvidgning av området för ersättningsgill skada. Utredningen ansåg dock att man inte borde använda sig av den mångtydiga termen ”olägenhet”.⁸⁴

Departementschefen ansåg emellertid inte att det fanns någon anledning att tillämpa andra regler om ideella skador inom miljöskadeområdet än inom skadeståndsrätten i allmänhet. Det framhölls även att det skulle vara något principiellt nytt om man här införde en möjlighet till ersättning för svårbedömbara ideella olägenheter, såsom förfulning av naturen. Även i framtiden skulle enligt departementschefen endast skadeföljder av ekonomiskt slag ersättas, såsom minskat marknadsvärde på en fastighet.⁸⁵ I den nya lagen skulle alltså inte några särskilda bestämmelser införas angående ersättning för ideell skada utan samband med personskada och det gjordes inte heller. Departementschefen var således angelägen vad gäller miljöskadornas del att inte avvika från allmänna skadeståndsrättsliga grundsatser. Bengtsson ansåg dock att departementschefens uttalande inte borde hindra att domstolarna åtminstone gör en generös ekonomisk värdering av de aktuella olägenheterna för att ersättning skall kunna utgå. Förutsatt förstås att olägenheterna går utöver måttet i MB 32 kap. 1 § 2 st.⁸⁶

Möjligheten att erhålla skadestånd till följd av rent ideell skada, såsom förfulning av naturen eller psykiska immissioner, är alltså liten om man enbart ser till motivuttalanden och lagtexten i MB 32 kap. Dessa störningar kan dock medföra skada av ekonomisk art, exempelvis i form av minskat marknadsvärde hos en fastighet. Den skadelidande har då fått en förmögenhetsskada som vederbörande har möjlighet att få ersättning för.⁸⁷ Frågan har varit omdebatterad i doktrin under en längre tid. Bengtsson gav exempelvis redan 1987 under tiden för MskL ett exempel där en sommarstugas omgivning förfulats. Skulle ägaren till stugan kunna hyra ut den till samma pris som tidigare när sommargästerna nu måste titta på den anskrämliga utsikten? Uttalandena i propositionen skulle enligt Bengtsson i alla fall inte lägga hinder i vägen för att i detta fall utdöma ersättning för skadeföljder så länge de är av ekonomisk natur. Bengtsson ansåg även att det i alla

⁸³ Bengtsson, Bertil, *Miljöskadelagen och oskrivna skadeståndsgrundsatser* (1987) s. 130.

⁸⁴ SOU 1983:7, s. 155, 252.

⁸⁵ Prop. 1985/86:83 s. 20.

⁸⁶ Bengtsson, Bertil, *Miljöskadelagen och oskrivna skadeståndsgrundsatser* (1987) s. 131.

⁸⁷ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 54.

händelser borde bli möjligt att döma ut viss ersättning så snart betydande obehag eller vantrevnad kan konstateras och olägenheterna inte väsentligen är av subjektiv natur.⁸⁸ Även andra författare har i doktrin uttalat en önskan om att försiktigt vidga gränsen.

Det har under senare år kommit några praxisavgöranden som ändrat rättsläget något. I NJA 1999 s. 385 fastslogs möjligheten att få ersättning för estetiska olägenheter. I NJA 2000 s. 737 utgick ersättning för så kallat minskat boendevärde (rättsfallen behandlas utförligare i kapitel 5 och 6). Det skall dock nämnas att HD i domarna ogärna velat tala om ersättning för rent ideella skador. HD har snarare försökt ”kapitalisera” olägenheterna och därigenom få dem närmare rena förmögenhetsskador. De rent ideella skador som ligger närmast rena förmögenhetsskador bör enligt min mening med anledning av föregående domar därmed vara ersättningsbara. Skadorna av mer ”ideell natur” lär i dagsläget emellertid inte leda till skadestånd.

Det finns dock begränsningar. Regeln om bagatellartade skador i MB 32 kap. 1 § 2 st. sätter som ovan nämnts en gräns för hur stora olägenheterna måste vara. En del mindre, men för den drabbade dock besvärliga olägenheter, kommer i och med detta inte att kunna resultera i skadestånd. Men det finns ytterligare en viktig begränsning som kan innebära ännu större hinder, nämligen orts- och allmänvanlighetskriteriet, vilket jag kommer att ta upp nedan. Reglerna om bagatellartade skador samt orts- och allmänvanlighet utgör tillsammans det hinder som Bengtsson anser vara svårast att komma förbi då de utesluter ersättning vid de flesta fall av rent ideell skada.⁸⁹ I realiteten ser det alltså ganska svårt ut att få skadestånd för rent ideell skada vid vindkraftverksamhet, även om möjligheten existerar.

4.3.3.7 Ekologisk skada

Termen ekologisk skada är ingen vedertagen definition i svensk rätt och frågan om var skadan skall placeras är inte lätt att besvara. Det ligger nära till hands att betrakta skadan som en typ av ideell skada. Inom rättsvetenskapen har det framförts åsikter om att ekologisk skada varken kan kategoriseras som sakskada, ren förmögenhetsskada eller ideell skada. Det skulle således snarare vara frågan om ett eget skadebegrepp. Miljöbalksutredningen tog upp möjligheten att enligt gällande rätt få ersättning enligt MskL till följd av ekologisk skada. Man hänvisade till rättsfallet NJA 1995 s. 249, där den som dödat fridlysta järvar förpliktats att ersätta staten för järvens förlorade avelsvärde. Domen är enligt Kleineman ”måhända HD:s djärvaste dom någonsin på skadeståndsrättens område”.⁹⁰ Utredningen ansåg att MskL skulle anses innehålla denna rätt till ansvar, som HD givit staten i NJA 1995 s. 249. Möjligheterna att få skadestånd vid förlorad biologisk mångfald skulle därför bli goda i MB 32 kap. Vid remissbehandlingen ifrågasattes emellertid om så långtgående slutsatser av nyss

⁸⁸ Bengtsson, Bertil, *Miljöskadelagen och oskrivna skadeståndsgrundsatser* (1987) s. 132.

⁸⁹ Bengtsson, Bertil, *Miljöskadelagen och oskrivna skadeståndsgrundsatser* (1987) s. 132.

⁹⁰ Kleineman, Jan, *Skadeståndsrättens tillväxt - ett samhällsproblem eller en rättvisefråga?*, (2003) s. 330.

nämnda rättsfall kunde dras.⁹¹ Regeringen kommenterade att innan lagstiftning sker om ersättning för ekologiska skador, så borde ytterligare analyser av rättsläget ske och mer material tas fram.⁹² Ekologiska skador kan visserligen ha stor betydelse för ekosystemet, men om man skall se till vindkraftens effekter så är det mig veterligen inte mycket som pekar på att exempelvis utrotningshotade djur hotas. Det finns intressenter som påpekar en fara med att framförallt fåglar i stora mängder kolliderar med rotorbladen.⁹³ I vindkraftutredningen gjordes dock bedömningen, efter att ett flertal internationella och nationella rapporter sammanfattats, att kollisionsrisken med vindkraftverk är relativt liten. Det medgavs dock att forskningsläget runt vindkraftens effekter är bristfälliga.⁹⁴ Sammanfattningsvis anser jag att denna typ av skada ligger lite utanför ramarna för detta arbete och kommer därför inte att vidare behandlas.

4.3.4 Begränsningar i skadeståndsansvar

Det finns förutom begränsningen vid bagatellartad skada även andra faktorer som inverkar på möjligheterna att erhålla ersättning enligt MB 32 kap.⁹⁵ Enligt allmänna principer inom utomobligatorisk skadeståndsrätt så är den som orsakat en skada avsiktligt eller genom vårdslöshet ersättningskyldig, oberoende av hur vanlig en skada av det aktuella slaget är.⁹⁶ Dessa principer gäller även generellt vid skadestånd enligt MB. MB 32 kap. ger dock ett ännu starkare skydd än exempelvis SkL i och med möjligheten att kräva ansvar utan att uppsåt eller oaktsamhet förelegat. Individerna har här således tilldelats ett strikt ansvar.

Förutsättningarna enligt MB 32 kap. 1 § 3 st. är att störningen inte ”skäligen bör tålas med hänsyn till förhållandena på orten” (ortsvanlig störning) eller med hänsyn till dess ”allmänna förekomst” (allmänvanlig störning). Störningen måste alltså överstiga vad som skäligen bör tålas om den anses vara orts- eller allmänvanlig. Detta gäller trots allt bara om skadan är oavsiktligt orsakad och någon vårdslöshet ej anses föreligga. Har skadan orsakats med uppsåt eller genom vårdslöshet gäller inte orts- och allmänvanlighetsbegränsningar utan strikt ansvar anses då föreligga. Innan man kan göra en bedömning enligt orts- och allmänvanlighetskriteriet måste man således fastställa om uppsåt eller vårdslöshet föreligger.

Orts- och allmänvanligheten knyts till störningen och inte till skadan. Det innebär att även all dagliga skador skall ersättas om de beror på ovanliga störningar (ett exempel på sådan störning är om en husfasad blir nedsmutsad på grund av en sällsynt störning). Omvänt får man då anta att även relativt betydande sak- och förmögenhetsskador ibland får tålas om de är att anse

⁹¹ Bengtsson, Bertil, *Miljöbalkens återverkningar* (2001) s. 168-169.

⁹² Prop. 1997/98:45 Del 1, s. 567.

⁹³ Baltscheffsky, Susanna, *Vindkraftens effekter utreds dåligt* (2000-04-11) s. 5.

⁹⁴ SOU 1999:75, s. 209-212.

⁹⁵ Se avsnitt 4.3.3.3 om ren förmögenhetsskada.

⁹⁶ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 67.

som orts- eller allmänvanliga.⁹⁷ När det gäller personskada, liksom de flesta allvarliga egendomsskador, kan ändå antas att orts- eller allmänvanliga störningar ej skäligen bör tålas.⁹⁸

Med en ortsvanlig störning avses att störningen är vanlig inom ett begränsat geografiskt område. Orten kan exempelvis utgöra en mindre del av tätbebyggelse, stadsdel eller en kommun. Innebörden i uttrycket ”orten” får alltså bedömas från fall till fall mot bakgrund av störningens omfattning och art. Allmänvanliga störningar är sådana som är allmänt förekommande under jämförliga förhållanden. Om exempelvis en ny fabrik eller industri förläggs till en ort som inte tidigare haft något liknande så är de störningar som den nya fabriken orsakar allmänvanliga om störningarna är allmänt förekommande under jämförliga förhållanden på annan ort. Till allmänvanliga störningar skulle också kunna hänföras visst buller från exempelvis skolgårdar, nattklubbar och bilprovvningsanläggningar. Föregående exempel förutsätter naturligtvis att störningarna ligger på ”normal” nivå för att kunna betraktas som allmänvanliga.⁹⁹ Störningar i form av sprängning och förorening av mark eller grundvatten torde sällan eller aldrig kunna betraktas som orts- eller allmänvanliga.¹⁰⁰ Bara för att en störning betraktas som orts- eller allmänvanlig innebär det som ovan nämnts inte att ersättningsskyldigheten alltid faller bort. Tvärtom är det i många fall så att skadan ändå skall ersättas.

Om det i bedömningen vid ett skadeståndsfall fastställs att störningen är orts- eller allmänvanlig finns det två fall då det ändå skall utgå ersättning. Ett av dessa är när skadan orsakats avsiktligt eller av vårdslöshet. Det andra fallet är när den orts- och allmänvanliga skadan skall ersättas trots att den varken orsakats vårdslöst eller avsiktligt. Skadestandsreglerna i MB 32 kap. har nämligen som utgångspunkt att skada skall ersättas. Motsatsen är vad som ”skäligen bör tålas”. För att komma fram till vad som skäligen bör tålas måste det ske en skälighetsprövning.¹⁰¹ Innebörden av den är att skadelidande får vara beredda att acceptera mindre orts- och allmänvanliga störningar. Det strikta skadeståndsansvaret skall alltså bara göras gällande när störningen överstiger toleransgränsen. Anta exempelvis att en störning medför att en fastighet minskar i värde med 10 %. Om toleransgränsen anses vara 5 % erhålles ersättning för den del av värdeminskningen som överstiger toleransgränsen, i detta fall 5 %. Ersättning ges alltså inte från första kronan som är fallet vid gränsen för bagatellartade skador.

Var en toleransgräns skall gå är en svår fråga. Vid eftertanke ter det sig ganska uppenbart att en allmängiltig gräns ej kan uppställas för vad en skadelidande bör tåla. Det är upp till de rättstillämpande organen att fastställa denna gräns i det individuella fallet. Det finns dock vissa riktlinjer. Vissa mindre störningar såsom buller, luft- eller vattenförorening kan i viss

⁹⁷ Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 332.

⁹⁸ Michanek, Gabriel – Zetterberg, Charlotta, *Den svenska miljöretten* (2008) s. 408-409.

⁹⁹ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 70.

¹⁰⁰ Prop. 1985/86:83 s. 41.

¹⁰¹ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 70-71.

utsträckning få tolereras utan ersättning (rättsläget kan emellertid ändras om de tekniska möjligheterna att förebygga störningen ökar¹⁰² eller normer och värderingar i samhället skärps). Vissa typer av störningar kan däremot aldrig betecknas som orts- eller allmänvanliga vilket jag ovan givit några exempel på. Ett tydligt tecken på attitydförändringar kan exempelvis de riktmärken och normer anses vara som myndigheterna ställer upp för acceptabla störningar av olika slag.¹⁰³ Ett exempel på en norm som tydligt har förändrats genom åren är den acceptabla nivån för buller. Det är också ett av de problem som vindkraften kanske mest har förknippats med. Buller kommer jag att behandla i nästa kapitel om störningar.

Vid skälighetsprövningen blir även den skadegörande verksamheten av betydelse. Med verksamheter som anses samhällsnyttiga, exempelvis byggandet av en motorväg, driften av ett reningsverk och inte minst vindkraftverksamhet, får en skadelidande tåla något mer än i andra sammanhang. Detta är särskilt aktuellt vid rena förmögenhetsskador såsom när exempelvis en busstation anläggs inom ett villaområde. Normförändringar kan dock som ovan nämnts ske.¹⁰⁴

Allmänvanlighetsregeln får en särskild betydelse vid ”psykiska” immissioner och estetiska störningar. Att människor utan eller med visst fog (ofta på grund av alarmerande rapportering i massmedia) grips av fruktan för en viss typ av industriell verksamhet, det är så vanligt att en företagare inte gärna generellt kan anses vara skyldig att ersätta de omgivande fastighetsägarna för att deras fastigheter minskar i värde. Denna förändring i värde torde också i de flesta fall vara övergående. Det är endast i speciella fall, då exempelvis en industriell verksamhet innebär en obestridlig risk, som en psykisk immission anses gå utöver vad som skäligen får tolereras. Ett sådant exempel kan vara om en sprängämnesfabrik placeras i ett villaområde och placeringen leder till en sänkning av värdet på fastigheterna i området.¹⁰⁵ Estetiska störningar bör bedömas på liknande sätt. Toleransgränsen bör bara anses vara överskriden om störningen innebär att osedvanligt vacker natur i avsevärd mån skövlas eller förfulas. En fastighetsägare kan alltså inte helt räkna med någon ersättning för sänkta fastighetspriser till följd av ingrepp som förfular naturen.¹⁰⁶

En berättigad fråga är vilka kriterier som skall användas vid en bedömning av vad som är ”osedvanligt vacker natur”. En annan är vad som avses med att naturen i avsevärd mån ”skövlas eller förfulas”. Är denna bedömning också föränderlig? Kanske borde den bli strängare i takt med att områden av orörd eller väl bevarad natur kontinuerligt minskar. Jag anser det, och förhoppningsvis kan den framtida rättsutvecklingen bringa klarhet i frågan.

¹⁰² Prop. 1985/86:83 s. 41.

¹⁰³ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 72.

¹⁰⁴ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 72-73.

¹⁰⁵ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 73.

¹⁰⁶ SOU 1983:7 s. 263.

4.3.5 Kort om orsakssamband och bevisning

Inom skadeståndsrätten gäller i princip krav på full bevisning av sambandet mellan en skadegörande handling och en inträffad skada. Innebörden av att den skadelidande skall bevisa kausalitet mellan skada och handling, det är att han skall kunna visa att skadan beror på handlingen. Inom skadeståndsrätten har man dock sedan länge ansett sig kunna avstå från kravet på full bevisning vid komplicerade orsakssamband och istället nöjt sig med viss sannolikhet för sambandet. Det gäller särskilt ifråga om orsakssamband vid miljöstörningar. Att kunna styrka orsakssamband vid denna typ av skador har många gånger visat sig utomordentligt svårt.¹⁰⁷ Anta exempelvis att fisken i en fiskodling belägen i en sjö dör av syrebrist en vecka efter ett överutsläpp av organiskt material från ett kommunalt reningsverk. Samma ämnen som släppts ut urlakas även till sjön från åkrar som gränsar till sjön. Det går inte med säkerhet att säga om det är reningsverket eller jordbruken som orsakat fiskdöden.¹⁰⁸ I MB 32 kap. 3 § stadgas det därför att det räcker med övervägande sannolikhet för att den skadelidande skall ha visat orsakssamband mellan störning och skada. ”Klar” övervikt krävs alltså inte. Denna bevislindring gäller dock endast orsakssamband avseende de störningar som faller under MB 32 kap. 3 § och inte skador genom sprängsten eller särskilda grävningsskador (MB 32 kap. 4, 5 §§).¹⁰⁹ Det bör också observeras att denna bevislättning gentemot övrig skadeståndsrätt inte gäller generellt. Det är inte tillräckligt med bara övervägande sannolikhet för att bevisa att svaranden bedrivit miljöfarlig verksamhet eller att en miljöstörning uppstått genom denna. Det finns heller inte någon bevislättning angående kravet att kunna påvisa att det föreligger en skada. Den särskilda regeln om bevislättning blir först av betydelse när den skadelidande redan har kunnat visa på förekomsten av en störning och en skada som svaranden ansvarar för. Bevislättningen rör alltså endast prövning av orsakssamband.¹¹⁰

¹⁰⁷ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 56.

¹⁰⁸ Michanek, Gabriel – Zetterberg, Charlotta, *Den svenska miljöretten* (2008) s. 409.

¹⁰⁹ Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 339, 340.

¹¹⁰ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 57.

5 Störningar och skadestånd vid vindkraftverksamhet

5.1 Orientering

Föregående kapitel tog upp ersättningsgrundande skador och de regler i MB 32 kap. som reglerar ramarna för ersättning och ansvar vid dessa skador. Att en skadelidande påvisat en skada är dock inte tillräckligt för att omfattas av reglerna i MB 32 kap. En grundläggande förutsättning är nämligen att skadan har orsakats genom vissa i lagen angivna skadeorsaker.¹¹¹ De brukar betecknas som olika former av miljöstörningar. De kan klassificeras i tre olika grupper och återfinns uppräknade i MB 32 kap. 3, 4 och 5 §§. Den första gruppen störningar återfinns i MB 32 kap. 3 § och utgörs till övervägande del av sådana som traditionellt har hänförts till ”immissioner”.¹¹² Den andra gruppen som finns angiven i MB 32 kap. 4 § utgörs av sprängsten och andra lössprängda föremål. Den tredje gruppen av uppräknade störningar finns i MB 32 kap. 5 § och utgörs av grävning eller liknande arbeten.

I detta kapitel kommer jag att gå igenom de tre olika typer av störningar som finns uppräknade i MB 32 kap. 3, 4 och 5 §§, nämligen immissioner, sprängningar och grävningar. Jag kommer löpande att införa mina egna reflektioner angående potentiella skadeståndsanspråk mot vindkraftverksamhet. Presentationen kommer att inledas med en specifik redogörelse för nämnda störningar. Därefter följer en presentation av fall där vindkraft skulle kunna hänföras till den aktuella störningen. Slutligen kommenteras utsikterna att nå framgång vid en skadeståndstalan i de fall som tas upp.

Av naturliga skäl är vissa störningar mer relevanta än andra, varför dessa kommer att ges mer utrymme i framställningen. Vad som bedöms vara relevant eller mindre relevant är dock en personlig bedömning. Generellt kommer fall där jag ser de största möjligheterna till framgång vid en skadeståndstalan att ges mest utrymme. Mer diskutabla men intressanta gränsfall kommer även att ges utrymme med anledning av deras inneboende ”gränsdragningssegenskaper”. Vissa exempel i den följande framställningen kan kanske uppfattas som långsökta. Det är dock min ambition att söka utreda ett så varierat antal situationer som möjligt då vindkraftverksamhet kan utmynna i skadestånd enligt den lagstiftning som råder.

¹¹¹ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 35.

¹¹² Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 337.

5.2 Immissioner m.m.

Ersättning enligt MB 32 kap. betalas för skador om de uppkommit genom någon av de störningar som räknas upp i MB 32 kap. 3 § 1 st. Det är sammanlagt åtta punkter varav sju med preciserade störningar. De listade störningarna är emellertid bara att betrakta som de viktigaste och mest frekventa, uppräknningen är alltså ej att beteckna som uttömmande.¹¹³ Den avslutande punkten (p. 8) handlar nämligen om ”annan liknande störning” och befäster bilden av de övriga punkterna som just exemplifieringar. Dessutom är skador enligt MB 32 kap. 4 och 5 §§ också att beteckna som störningar i en mer vidsträckt mening. Anledningen till att klassificera störningarna på det här sättet, det är att skilja reglerna för bevisning och ansvar åt mellan olika störningstyper.¹¹⁴

Jag kommer nu att behandla störningarna under egna rubriker enligt punkterna i MB 32 kap. 3 §.

5.2.1 Förorening av vattenområden

Begreppet vattenområde omfattar utöver vattendrag (som exempelvis åar och bäckar) och sjöar även öppet hav, kärr samt öppna vikar. Även myrmarker nämndes som ett exempel i motiven till MskL. Myrmarker finns dock inte längre kvar i motiven till MB. Det kan bero på att alla myrmarker inte täcks av vatten vid högsta tänkbara vattenstånd.¹¹⁵

När man talar om förorening av vattenområde i MB 32 kap. 3 § 1 st. p. 1. avser man i princip varje olämplig inblandning i vattnet. Föroreningen kan bestå av utsläpp av såväl flytande som fasta ämnen. Även ämnen i gasform betraktas som förorening. I första hand avses utsläpp som innehåller förorenade ämnen, exempelvis giftig gas, avfall eller giftigt avloppsvatten. Men ett utsläpp måste inte innehålla förorenade ämnen för att denna punkt skall bli tillämplig. Även utsläpp av ofarliga partiklar kan medföra uppslamning eller grumling i vattnet, vilket kan betraktas som en förorening. Man kan alltså förorena ett vattenområde genom att tippa sand, jord eller muddermassor i vattnet. Även ett utsläpp som inte innehåller någon förorening skulle således kunna vara ersättningsgrundande. Då krävs emellertid att den betraktas som en annan liknande störning enligt MB 32 kap. 3 § 1 st. p. 8.¹¹⁶ Med utsläpp avses såväl direkta som indirekta utsläpp. Det spelar alltså ingen roll om exempelvis spillvatten släpps ut i ett vattendrag direkt från en fabrik eller om det tas upp i en lastbil, körs därifrån och tippas i en avlägsen sjö. Ingen skillnad görs heller angående storleken på utsläppet eller frekvensen, i enlighet med de övriga störningarna i MB 32

¹¹³ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 35.

¹¹⁴ Bengtsson, Bertil, *Miljöbalken en kommentar* (2002) s. 32:48.

¹¹⁵ Prop. 1997/98:45 Del 2 s. 128.

¹¹⁶ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 36.

kap. Lagen är tillämplig både på enstaka, tillfälliga och varaktiga utsläpp.¹¹⁷ En förorening behöver inte heller ske genom ett utsläpp i vattnet. Man kan vid markanvändning förorena vatten genom att exempelvis tippa avfall eller sprida giftiga bekämpningsmedel. Därifrån kan det transporteras via grundvattnet till ett vattendrag. Liknande föroreningar av vattenområden kan uppstå vid användning av järnvägar, flygplatser, vägar och andra trafikaneläggningar. Då kan det till exempel handla om oljeutsläpp eller utsköljt vägsalt. Partiklar kan även de leda till föroreningar av ett vattenområde. Den vanligaste föroreningen av detta slag torde vara sot från fabrikkorstenar som faller ner i vattenområden. Tidigare nämndes att även en grumling av vattnet var att anse som en förorening, en sådan uppkommer ofta vid anläggningsarbeten i vattenområden.

Det finns ett par viktiga undantag. MB 32 kap. är inte tillämpligt om skadan orsakats av verksamhet som bedrivs i enlighet med tillstånd till vattenverksamhet. Det är alltså bara verksamhet utan detta tillstånd som möjligen kan beivras. MB 32 kap. gäller i princip ej heller för skador som orsakats av användning av enskilt transportmedel. Föroreningar härstammande från fartyg omfattas därför ej av lagens bestämmelser.¹¹⁸

Vad gäller vindkraftverksamhet är det nog inte många som förknippar ett vindkraftverk med vattenföroreningar. Det sker inga utsläpp från någon skorsten och det hanteras inte något avloppsvatten eller farliga kemikalier vid sådan verksamhet. När ett vindkraftverk skall byggas så görs oftast inga större ingrepp. Arbetet med att förbereda för och resa ett eller flera verk på en förhållandevis avgränsad yta utförs dessutom normalt under en ganska begränsad tidsperiod. När ett vindkraftverk skall installeras behövs först och främst ett fundament att fästa verket i. Fundamentet gjuts vanligen efter att en grop grävts ut för ändamålet (mer utförligt angående fundament i avsnittet om skakning). Ett vindkraftverk transporteras i delar på specialsläp med lastbil till platsen för uppförandet. Det är en nödvändighet eftersom verken blir större och större och kan därför inte transporteras i sin helhet (bara rotorbladet till ett vindkraftverk med ca 2 MW effekt kan vara ca 45 meter långt¹¹⁹). När verket är uppsatt består det av följande huvudkomponenter: fundament, torn, maskinhus, rotor, styrsystem och transformator.¹²⁰ Det kan ganska snabbt konstateras att det inte verkar finnas många ”källor” till vattenföroreningar med ett vindkraftverk. Torn, rotor, fundament, styrsystem och transformator består till största del av solida material och innehåller rikligt med elektroniska komponenter. I maskinhuset finns emellertid hydraulsystem, växellåda och vridväxel med tillhörande lager.¹²¹ Dessa innehåller smörjoljor, fetter och hydraulolja.¹²² Beroende på hur stort verket är och om transformatorn är olje- eller torrisolerad så kan det finnas mellan cirka 600-2000 liter olja och cirka 10-29 liter fett i verken

¹¹⁷ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 45.

¹¹⁸ Bengtsson, Bertil, *Miljöbalken en kommentar* (2002) s. 32:37.

¹¹⁹ Svensk Vindkraftförening, *Medvind nr. 5* (2007) s. 11.

¹²⁰ Wizelius, Tore, *Vindkraft i teori och praktik* (2007) s. 97.

¹²¹ Wizelius, Tore, *Vindkraft i teori och praktik* (2007) s. 43-45.

¹²² Svensk Vindkraftförening, *Medvind nr. 5* (2007) s. 32, 33.

(vindkraftverk utan växellåda innehåller en mycket mindre mängd olja).¹²³ Enligt min mening kan det finnas två situationer då vindkraftverksamhet skulle kunna resultera i förorening av vattenområden. Båda bygger på att kraftverken placerats i en omedelbar närhet till just ett vattenområde. Den ena situationen skulle vara om schaktmassor från markberedning och grävning till fundament tippas i ett närliggande vattendrag. Den andra situationen skulle vara om ett vindkraftverk kollapsar varvid olja och/eller fett rinner ut i vattnet. Dessa situationer kommer att behandlas nedan.

Vid anläggande av ett vindkraftverk blir det ibland schaktmassor som måste tas om hand. Om det är frågan om små mängder (vilket det oftast är) löses förmodligen problemet enklast genom att helt enkelt fördela materialet över markytan intill verken. I vissa fall skulle det kunna röra sig om större mängder som måste transporteras bort till en anläggning för avfallshandling. Att bli av med schaktmassor kan kosta pengar varför incitament kan uppstå att "bli av" med massorna genom att tippa dem i något närliggande vattendrag. En sådan dumpning kan säkerligen bilda grumling eller uppslamning av vattnet vilket är att betrakta som en förorening.¹²⁴ MB 32 kap. är alltså tillämpligt. Frågan är dock vilken typ av skada som skulle kunna uppstå. Grumling av vatten torde knappast kunna leda till personskada så länge inte något skadligt ämne följt med. Inte heller sakskada förefaller troligt. Jag har inte kunnat finna uppgifter som påvisat att fisk dör av grumligt vatten. Att ett fiskbestånd däremot kan störas och flytta till följd av grumling och uppslamning är klarlagt. De muddringsarbeten som exempelvis utfördes av Öresundskonsortiet i samband med byggandet av Öresundsbron var mycket omfattande. Vid ansökningsförfarandet ansågs det inte vara någon tvekan om att framför allt sillfisket skulle påverkas negativt.¹²⁵

Som tidigare nämnts finns inte något krav på att en störning skall pågå en längre tid, även en kortvarig sådan kan grunda skadeståndsansvar. Processen behöver således ej bli lika utdragen som den blev vid bygget av Öresundsbron. Eftersom fiskarna ej dör utan endast kortvarigt störs, skulle endast en ren förmögenhetsskada kunna föreligga på grund av förlorad inkomst för eventuella yrkesfiskare. Kortvarigheten i den nu diskuterade störningen (den begränsade mängd schaktmassor det kan röra sig om torde göra störningen snabbt övergående) gör det förmodligen svårt att påvisa någon ekonomisk skada. Det enda tänkbara fall skulle kunna vara om någon anordnat en fisketävling med betalande deltagare och den förstörs på grund av grumligt vatten. Då skulle en inkomstförlust säkert kunna påvisas. Själva dumpningen skulle kunna vara brottslig enligt MB 15 kap. om avfall och producentansvar. Frågan ligger dock utanför det aktuella ämnet och behandlas ej vidare. Återgår vi till den inkomstförlust det skulle kunna vara fråga om, så överstiger säkerligen beloppet det belopp som enligt doktrin

¹²³ Eolus Vind AB, *Miljökonsekvensbeskrivning för vindkraftverk på Tolvmanstegen i Strömstads kommun* (2005) s. 15, 16.

¹²⁴ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 36, 37.

¹²⁵ Se NJA 1995 s. 322.

utgör gränsen för en ”bagatellartad skada”.¹²⁶ Eftersom orts- och allmänvanlighetskriteriet troligen inte behöver beröras (det borde vara tämligen enkelt att visa på antingen uppsåt eller vårdslöshet) så kvarstår frågan om adekvat kausalitet. Här kommer bevislätnadsregeln in och det räcker med övervägande sannolikhet för orsakssambandet, vilket inte heller borde vara svårt att visa i detta fall.¹²⁷

Nästa möjliga förorening gäller olja och fett. Om ett vindkraftverk skulle rasa eller på annat sätt gå sönder så finns det en liten risk att olja eller fett läcker ut i ett vattendrag. Risken torde dock vara minimal, dels med tanke på att transformator kiosken på marken är byggd av betong och försedd med ett tätt tråg för uppsamling av oljan vid ett eventuellt haveri, dels med hänsyn till hur maskinhuset på toppen av tornet är konstruerat. Det oljespill som förekommer under normal drift tas om hand inne i maskinhuset eller i tornet och kan inte nå omgivningen. Botten i maskinhuset är en tät konstruktion. Skulle ett läckage inträffa fungerar botten som ett kar och samlar upp oljan. Karet är tillräckligt stort för att samla upp all olja vid ett haveri. Skulle oljan ändå läcka genom karet samlas den nere i tornets nedre sektion som sluter tätt vid fundamentet.¹²⁸ För att ett vattenområde skall förorenas krävs därför att maskinhuset flyger rakt ner i vattnet, går sönder och ligger kvar en tid eller att transformatorn träffas av något föremål och förstörs. Det är nog troligare att ett eventuellt utsläpp förorenar mark och kanske även grundvatten, men mer om detta i punkterna 5.2.2. och 5.2.5 nedan. Det finns även en risk att arbetsmaskiner eller lastbilar kan få allvarliga läckage på sina bränsletankar i samband med byggnationen av ett kraftverk. Även denna förorening är troligare att hänföra till någon av de andra punkterna i MB 32 kap. 3 §.

Det föreligger som synes ett klart begränsat antal situationer då vindkraftverksamhet enligt min mening kan komma att utmyнна i några skadeståndsanspråk till följd av förorening av vattendrag. Tillståndsprövningen bör med hänsyn till denna punkt i dessa fall inte ha någon direkt betydelse för skadeståndsresonemanget. Avståndsregleringar till vattendrag kan dock göra risken för vattenföroreningar än mindre, och krav på att använda bästa möjliga teknik enligt MB kan dessutom positivt bidra till att ytterligare täta och säkra vindkraftverk och maskinhus.

5.2.2 Förorening av grundvatten

Denna typ av störning har ofta ett samband med den föregående under punkt 5.2.1. En mycket vanlig anledning till förorening av grundvatten är utfällningar från avfallstippar. Ofta kan föroreningar av detta slag också sammanfalla med förorening av mark (MB 32 kap. 3 § 1 st. p. 5), till

¹²⁶ Se avsnitt 4.3.3.3 och Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 52, 53.

¹²⁷ Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 339.

¹²⁸ Eolus Vind AB, *Miljökonsekvensbeskrivning för vindkraftverk på Tolvmanstegen i Strömstads kommun* (2005) s. 15, 16.

exempel genom spridning av bekämpningsmedel.¹²⁹ Det kan vid en ytlig betraktelse innebära gränsdragningsproblem. Anta att ett bekämpningsmedel spritts över åkrar och förorenat närbelägna brunnar. Om jorden i åkern har blivit förorenad är det helt klart en markförorening, men hur är det med brunnarna? Även om föroreningen från början är en markförorening så är det nu frågan om en förorening av grundvattnet varför denna punkt i lagen blir tillämplig.¹³⁰

Som jag nämnt punkt 5.2.1 är verkets maskinhus konstruerat för att ta hand om oljan vid ett eventuellt haveri. Om ett verk exempelvis skulle falla samman och gå sönder finns det givetvis en risk att olja eller fetter läcker ut i naturen även om jag bedömer den som liten. De små kvantiteter som det antagligen skulle röra sig om orsakar snarare en mark- än en grundvattenförorening. En större risk skulle föreligga om en grävskopa eller annan arbetsmaskin skulle springa läck under byggnationen. En närbelägen brunn skulle kunna bli obrukbar och i värsta fall skulle även personsador kunna uppstå om vattnet dricks. Om man kan påvisa exempelvis diesel- eller oljerester i en brunn i samband med utsläpp från ett verk eller arbetsmaskiner bör det inte vara speciellt svårt att nå framgång vid en skadeståndstalan (förutsatt att skada kan påvisas). Orsakssamband borde vara lätt att påvisa, och även om skadan inte skulle bedömas vara orsakad genom vårdslöshet, så skulle den knappast behöva tålas med anledning av orts- eller allmänvanlighet. Tillståndsprovningen bör i de ovanstående fallen inte ha någon direkt betydelse för skadeståndsresonemanget då skadorna i första hand orsakats genom olycksfall. Krav på att använda bästa möjliga teknik enligt MB kan, på samma sätt som i punkt 5.2.1 ovan, positivt bidra till att ytterligare täta och säkra vindkraftverk och maskinhus.

5.2.3 Ändring av grundvattennivån

Det är inte bara förorening av grundvatten som är en ersättningsgrundande störning utan även ändring av själva grundvattennivån. Ändringar av det här slaget kan orsaka flera olika slags skador. En sänkning av nivån kan orsaka sättningar, sprickor och liknande skador på hus. Även en höjning kan medföra skador i form av vattensador på byggnader eller mark. Översvämningar till följd av nederbörd faller inte under MB 32 kap., inte ens om vattnet har runnit från en annan fastighet.¹³¹

Kan då vindkraftverksamhet påverka grundvattennivån? Vid stora byggnadsprojekt kan det ibland vara nödvändigt att påverka grundvattennivån. Ett sådant exempel är det pågående projektet med Citytunneln i Malmö. Ett annat är de pågående borringarna i Hallandsåsen där man är tvungen att leda bort grundvatten för att inte tunneln skall översvämmas. Båda dessa exempel är projekt av en helt annan karaktär än en mindre vindkraftpark om några få verk. De markarbeten som behöver göras i samband med ett

¹²⁹ Bengtsson, Bertil, *Miljöbalken en kommentar* (2002) s. 32:38.

¹³⁰ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 37, 38.

¹³¹ Prop. 1985/86:83 s. 44.

vindkraftbygge torde i princip aldrig kräva en sänkning av grundvattennivån. Om det ändå mot förmodan skulle bli tal om en grundvattensänkning spelar tillståndsregler en stor roll. Avsiktlig ändring av grundvattennivån genom reglering, infiltration eller bortledning utgör nämligen vattenverksamhet enligt MB 11 kap. Finns det tillstånd för verksamheten regleras inte ersättningsfrågorna enligt MB 32 kap. utan av reglerna MB 31 kap. (MB 32 kap. 3 § 2 st.).¹³²

5.2.4 Luftförorening

Enligt motiven till MskL menas med luftförorening i princip varje olämplig förändring av luftens innehåll. Föroreningen kan bestå av partiklar som exempelvis sot och damm, men också av gaser. Även ofarliga men besvärande störningar som dålig lukt från reningsverk eller svinstall kan falla under denna regel. Lukten kan exempelvis menligt inverka på fastighetsvärdena i närheten.¹³³ Denna bestämmelse har sagts vara tillämplig vid inblandning av olämpliga ämnen i sådan mängd och av sådan varaktighet att de medför en skadlig påverkan på människors hälsa eller trivsel, eller på egendom, eller risk för sådan påverkan. Oftast emanerar luftföroreningar från fasta anläggningar såsom fabriker och anläggningsarbeten där sot och dammbildning är vanliga problem, men även ånga från ett tvätteri eller bilavgaser från en väg kan utgöra luftföroreningar.¹³⁴

Förorening av luft är inget som förknippas med vindkraftverksamhet. Det är snarare tvärtom. Verk sätts upp för att minska antalet föroreningar från nyttjandet av ändliga resurser. Sot, damm, dålig lukt och gaser är således inget som förknippas med drift av vindkraftverk. Luftföroreningar skulle möjligen kunna kopplas till vindkraftverksamhet vid tillverkningsprocessen och brytning av råmaterial till verken. Dessa fall anser jag dock gå bortom mitt syfte och kommer därför inte att behandlas.

5.2.5 Markförorening

Markföroreningar kan som tidigare nämnts utmynna i andra föroreningar såsom grundvattenföroreningar. En ”ren” markförorening kan vara antingen direkt genom inblandning av ämnen i marken eller indirekt genom ”smittoeffekter” från föroreningar i luft, grundvatten eller ytvatten.¹³⁵ Direkta markföroreningar är mer vanligt förekommande än indirekta. Exempel på direkta markföroreningar kan vara läckage av olja och gifter, eller när besprutning med växtgifter får oönskade effekter på omkringliggande marker.

¹³² Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 38.

¹³³ Prop. 1985/86:83 s. 44.

¹³⁴ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 38, 39.

¹³⁵ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 39.

Den vanligaste orsaken till markföroreningar är avfallstippningar, särskilt när det är frågan om industriellt avfall.¹³⁶ Avfallstippningar är inget som förknippas med vindkraftverksamhet. I avsnitt 5.2.2 nämnde jag läckage från arbetsmaskiner vid byggnation. Jag nämnde även trasiga verk med risk för läckage. Om ett vindkraftverk skulle gå sönder och läcka kan det helt klart orsaka en markförorening. Det blir en fråga om sakskada både vad gäller den försämrade brukbarheten för den förorenade marken och för saneringskostnaderna. Omfattningen blir dock troligen begränsad tack vare den relativt lilla mängd farliga ämnen som riskerar att komma ut. Saneringskostnaderna bör alltså inte bli stora. Chanserna att nå framgång vid en skadeståndstalan bör därför vara goda. Orsakssambandet kan inte vara speciellt svårt att bevisa. Denna typ av utsläpp torde mycket sällan eller aldrig behöva tålas på grund av Orts- eller allmänvanlighet. Detsamma gäller eventuella utsläpp från arbetsmaskiner. Enda skillnaden är att den totala mängden föroreningar kan bli större, kanske sprida sig över ett större område och därigenom orsaka större skador. Jag kan exempelvis även tänka mig att betande kreatur skulle kunna bli förgiftade och därigenom utgöra föremål för sakskada. Möjligheterna att få skadestånd borde vara desamma som i fallet med utsläpp från själva kraftverket. Tillståndsprövningen bör ha samma betydelse för skadeståndsresonemanget som vid skadorna i fallen med förorening av grundvatten och vattenområden. Avslutningsvis kan jag konstatera att risken för att bli drabbad av markförorening i samband med vindkraftverksamhet ter sig liten.

5.2.6 Buller

Buller och estetiska immissioner är de två störningar som känts mest angelägna för mig att avhandla. Anledningen är att buller tillsammans med den estetiska aspekten (behandlas i punkt 5.2.8) var de störningar jag under lång tid funderat över och förknippat med vindkraftverksamhet.

Buller definieras som allt olämpligt och "icke önskat ljud", och utgör en störning som medför menlig påverkan eller en risk för en sådan.¹³⁷ Buller finns praktiskt taget överallt i det moderna samhället. Det är en förorening som påverkar hälsa och välbefinnande och ligger högt på samhällets lista över allvarliga störningar. Natttid orsakar buller sömnstörningar och dagtid kan det bland annat störa samtal. Vanliga exempel på buller är oljud från maskiner, fabriker och musik. En av de största bullerkällorna är vägtrafiken. Vägverket har värderat störningen av bara vägtrafikbullret till över tre miljarder kronor per år.¹³⁸ Begreppet buller anses omfatta ultra- och infraljud.¹³⁹ Ultraljud är ljud med högre frekvenser än den översta gränsen för en människas hörsel (detta innebär ca 20 000 Hz hos unga personer). Ultraljud är ett ganska vanligt förekommande fenomen, det används bland

¹³⁶ SOU 1983:7 s. 249.

¹³⁷ Prop. 1969:28 s. 255. jfr även Prop. 1985/86:83 s. 44.

¹³⁸ *Buller, vibrationer, infraljud* (2006-11-03)

http://www.vv.se/templates/page3_____5024.aspx.

¹³⁹ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 40.

annat vid ekolodning och av olika djurarter för orientering. I den fortsatta framställningen saknar dock ultraljud relevans. Det finns nämligen inget dokumenterat fall där höga ultraljudsnivåer från vindkraftverk har konstaterats.¹⁴⁰

Infraljud är däremot aktuellt. Infraljud är ljudvågor med så låg frekvens (under 20 hertz) att det mänskliga örat inte kan uppfatta dem. Infraljud är i naturen vanligt förekommande och kan alstras av bland annat åska, strömmande vatten, och norrsken. Även om infraljud inte är hörbart för människor är det konstaterat att det kan påverka oss på olika sätt. Det kan dessutom skapa betydande obehag och förstörelse. Infraljud kan ofta ha ett mycket stort energiinnehåll och upplevs då som ett allmänt obehag eller rent av som berusande eller sövande. Koncentrationssvårigheter och allmän trötthet är andra fastställda symptom. Infraljud kan också få en förödande inverkan på byggnader genom resonans.¹⁴¹

Detta lågfrekventa ljud bildas inte bara av naturen. Det kan bland annat bildas vid explosioner, raketstarter och av överljudsflygplan. Det kan även bildas av vissa maskiner och har som sådant ibland bedömts vara ett hälsoproblem inom industrin. Trafiken är en annan källa till infraljud där det först och främst uppfattas inne i bilarna. En av människan skapad stor källa till infraljud är vattenkraften. Denna kan exempelvis i Norrlandsälvarna under vissa omständigheter bilda ett så kraftigt infraljud som upp till 1 MW energiinnehåll. Detta har kunnat registreras i atmosfären på upp till 500 kilometers avstånd från kraftverken.¹⁴²

Det är oklart i vilken utsträckning infraljud från vindkraftverk är ett problem. Vindkraftkritiker försöker ibland utmåla infraljud som ett potentiellt problem medan förespråkare kan hävda att vindkraftverk inte alstrar infraljud överhuvudtaget.¹⁴³ I en ganska nyligen upprättad MKB stadgas att vindkraftverken i fråga inte kommer att alstra infraljud över normal bakgrundsnivå på de avstånd som förekommer till bebyggelse.¹⁴⁴ Eftersom forskningsläget angående infraljud dessutom är något oklart (framför allt vad gäller effekter och skador) väljer jag att ta upp fenomenet under psykiska immissioner i 5.2.8.

Framställningen om buller delas nedan upp i två avsnitt. I det inledande avsnittet kommer jag att behandla de bullerstörningar som kan uppkomma i samband med vindkraftbyggnation. I det andra avsnittet följer buller emanerande från själva vindkraftverken under gång.

¹⁴⁰ Eolus Vind AB, *Miljökonsekvensbeskrivning för vindkraftverk på Tolvmanstegen i Strömstads kommun* (2005) s. 9.

¹⁴¹ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 40.

¹⁴² Kjellström, Thomas, *Problem för krigssjukvården behandla skador efter "mindre dödliga vapen"* (2006-11-03) http://www.foi.se/FOI/templates/Page____794.aspx.

¹⁴³ Wizelius, Tore, *Vindkraft i teori och praktik* (2007) s. 201, 202.

¹⁴⁴ Eolus Vind AB, *Miljökonsekvensbeskrivning för vindkraftverk på Tolvmanstegen i Strömstads kommun* (2005) s. 9.

Vid vindkraftbyggnation kan det uppkomma tillfälliga bullerstörningar av olika slag. Borrningar, sprängningar, gräv- och schaktarbeten är exempel på bullerstörningar relaterade till fundamentsbyggnation. Andra bullerstörningar härrör från den tunga trafik som transporterar dit verken. Dessa störningar är av kortvariga eller av enstaka karaktär. Det betyder som tidigare klargjorts inte att eventuell skadeståndsskyldighet faller bort. Vilka skador kan då tänkas inträffa? Tack vare att en vindkraftbyggnation går förhållandevis snabbt anser jag inte att "byggbuller" kommer att orsaka några större problem. Personskada bör vara så gott som utesluten liksom ren förmögenhetsskada. Det finns dock ett fall från praxis som är värt att nämna och som kan utgöra ett exempel på sakskada vid tillfälligt buller. I NJA 1951 s. 141 krävde Harry P. ersättning av svenska försvaret till följd av en ekonomisk förlust enligt regeln om strikt ansvar vid farliga arbeten. Harry P. ägde en minkfarm som var lokaliserad ett hundratal meter från ett blivande befästningsbygge. När byggnationen kom igång stördes minkarna av det för dem främmande och obehagliga bullret varpå ett stort antal minkhonor bet ihjäl sina ungar. Bland de minkar som var dräktiga fick åtskilliga missfall. Det ansågs ostridigt att minkar under dräktighetstiden generellt är känsliga för starka ljudeffekter. Det utfördes både sprängningar och tryckluftsborrning vid byggnationen. Det var framför allt borrhningsarbetet och ljudet från kompressorn som störde minkarna.¹⁴⁵ I avsnittet om sprängningar kommer jag att beskriva hur ett fundament i berggrund konstrueras men redan här kan jag nämna att det kan krävas både borrhnings- och sprängningsarbete. Om det skulle finnas päls- eller tamdjur i närheten av en vindkraftbyggnation finns det alltså en risk att dessa kan ta skada. Skadan bör inte vara svår att påvisa med experthjälp. Orsakssambandet bör ej heller vara speciellt svårt att påvisa. Orts- och allmänvanlighetskriteriet kan däremot skapa problem eftersom byggnation av detta slag måste få förekomma och till viss del tålas i vårt moderna samhälle. Då det i många fall säkerligen går att undvika problemet med hjälp av bullerdämpande åtgärder (som exempelvis avskärmning och väl vald lokalisering av kompressor) blir frågan om inte eventuell skada orsakats av vårdslöshet istället. I ett sådant fall behöver man inte inleda något resonemang om Orts- och allmänvanlighet. En annan faktor som starkt påverkar förekomsten av skador är tillståndsprövningen. Jag bedömer det osannolikt att vindkraftverk anses lämpliga att placera i omedelbar anslutning till en pälsfarm där djur tar dokumenterad skada av buller. Risken för att skada uppstår vid vindkraftbyggnation är alltså tack vare tillståndsförfarandet liten. Skulle skada uppstå kommer det förmodligen att vara frågan om olyckshändelser eller vårdslös byggnation.

Vad gäller frågan om buller från själva vindkraftverken under gång kommer den nedan att behandlas. Till att börja med är bullerfrågan mycket omdebatterad. Buller är en av de stora faktorerna som avgör var ett vindkraftverk får tillstånd att placeras. Buller betraktas allmänt vilket jag redan nämnt som ett stort samhällsproblem. Forskningen kring bullrets effekter är inte så omfattande som den kanske borde vara med tanke på att vi dagligen

¹⁴⁵ NJA 1951 s. 141.

utsätts för det. Det finns ett naturligt ekonomiskt intresse från vindkraftförespråkare och vindkraftindustri att bagatellisera riskerna med buller liksom det kan finnas intressen från vindkraftkritiker att överdriva riskerna. Detta måste beaktas i framställningen och jag skall därför försöka att balansera min redogörelse i så stor utsträckning som möjligt. När ett vindkraftverk omvandlar luftens energi till mekanisk elektrisk energi omvandlas en liten men betydelsefull mängd energi till ljud. Det finns riktlinjer för acceptabla ljudnivåer som har mycket stor tyngd vid ett tillståndsförfarande. Problemet är att det kan vara svårt att beräkna och värdera buller från vindkraftverk och riktlinjerna kan behöva ses över. Ljudemissionen från ett vindkraftverk brukar uppgå till ca 100 dB(A). I moderna vindkraftverk alstras det mesta ljudet från rotorbladen och mindre från maskinhuset. På avstånd som överstiger 200 meter från verket hörs inga mekaniska ljud utan enbart rotorbladens vindbrus.¹⁴⁶ Det är ingen större skillnad på ljud från stora respektive små verk.¹⁴⁷ För närvarande tillämpas Boverkets riktlinjer för buller vid tillståndprocesser. Boverket sätter en gräns på 40 dB(A) för ”bostäder, rekreationsytor i bostäders grannskap och vårdlokaler”. En lägre gräns om 35 dB(A) har fastställts angående ”områden för fritidsbebyggelse och rörligt friluftsliv där naturupplevelsen är en viktig faktor”.¹⁴⁸ Gränsen på 40 dB(A) vid bostäder har dessutom stadgats i rättspraxis.¹⁴⁹ För att lättare få en uppfattning om gränsen för bostadsområden kan nämnas att 40 dB(A) är ungefär likvärdigt med bullret från ett hushållstypiskt kylskåp. Även ett minimiavstånd på 400 meter har nämnts i praxis, men Miljööverdomstolen förtydligar att en generell avståndsgräns mellan vindkraftverk och bostäder endast är en riktlinje för bedömningen. Det är de faktiska förhållandena i varje enskilt fall som är avgörande.¹⁵⁰ Riktlinjer och råd är dock inte perfekta. Det förekommer en hel del klagomål på buller från vindkraftverk. I exempelvis en svensk studie har 356 personer boende i områden med en beräknad ekvivalent ljudnivå från vindkraftverk på mellan 25 och 40 dB(A) undersökts. Resultatet visar att den vanligaste anledningen till att människor kände sig störda var buller från rotorbladen. Bland de personer som exponerades för ljudnivån 37,5-40 dB(A) stördes 20 procent mycket. De tillfällen då störningen upplevdes som värst var vid avkoppling utomhus och vid läggdags med öppet fönster. Det bör dock inte läggas allt för stor vikt vid just denna specifika studie. Endast ett relativt begränsat antal människor på ett mindre upptagningsområde undersöktes.¹⁵¹ Större och fler studier krävs för att uppnå reliabla resultat.

Vad kan då vindkraftbuller orsaka för ersättningsbara skador? Om man som fastighetsägare får ett vindkraftverk uppsatt i närheten så kan bullret vara störande. Det finns som ovan nämnts också undersökningar som delvis bekräftar detta. Men det är svårare att visa på skador. Det finns enstaka fall

¹⁴⁶ Eolus Vind AB, *Miljökonsekvensbeskrivning för vindkraftverk på Tolvmanstegen i Strömstads kommun* (2005) s. 8.

¹⁴⁷ Wizelius, Tore, *Vindkraft i teori och praktik* (2007) s. 200-203.

¹⁴⁸ SOU 1999:75, s. 196.

¹⁴⁹ Miljööverdomstolens domar i mål nr. M 9178-02, M 9282-02.

¹⁵⁰ Miljööverdomstolens dom i mål nr. M 9178-02.

¹⁵¹ Naturvårdsverket, *Vindkraft på land* (2005) s. 10, 11.

från praxis som kan sägas vara vägledande. I NJA 1999 s. 385 krävde ett antal fastighetsägare skadestånd av Dalarö kommun för immissioner från den nybyggda Smådalarövägen. Det var både fråga om estetiska immissioner och buller (estetiska immissioner behandlas nedan i 5.2.8.). Fastighetsägarna yrkade på ersättning för driftskostnader (begränsad användning av fastigheterna under några månader), bruksvärdesminskning (krav på kompensation för att kostnaderna för fastigheterna varit desamma fastän det skett en värdeminskning) och värdeminskning på fastigheterna. I fallet visade det sig att bullernivåerna var högre än tidigare beräknat eftersom uträkningarna inte beaktat vissa faktorer som exempelvis accelerationsljud. Det kan vara svårt att få vägledning i endast bullerfrågan av NJA 1999 s. 385 eftersom hänsyn till de estetiska värdena också gjordes vid ersättningsbedömningarna. Kanske hade inte utfallet blivit detsamma om det bara handlat om buller. Bullerstörningarna var trots gränsvärdesdiskussionerna inte onormalt höga. De estetiska immissionerna bedömdes ha varit något allvarligare.¹⁵² Fallet kan ändå diskuteras i detta avsnitt så länge man tar detta i beaktande. Om man ser till opinionsyttringar i media och ovan nämnda undersökning är dessutom många av dem som irriteras av bullret även negativt inställda till förändringen av landskapsbilden. I eventuella ersättningsmål kommer kanske därför buller och estetik som störningar ofta vara förenade.

Ponera att ett fall liknande det i Dalarö dyker upp fast det är fråga om störningar från vindkraftverk. Någon sakskada i frågan om materiel bör inte vara aktuell. Någon allvarlig personskada bör heller inte komma ifråga. Även om buller räknas som en allvarlig störning är nivån på vindkraftbuller snarare av en irriterande än direkt skadlig karaktär. Hur skall då denna skada bedömas? Lagen bör enligt Hellner rimligen förstås så att personliga besvär av det slag som vid större intensitet bedöms som en personskada vid mindre intensitet bedöms som en ren förmögenhetsskada. Sådan ersättning bör enligt Hellner utgå även om inte besvären medfört att själva marknadsvärdet av fastigheten sjunkit. För den som inte vill flytta är ju marknadsvärdet föga relevant (vilket torde gälla än mer när fastighetsskatten nu är ersatt). Ofta kan den skadelidande inte genom åtgärder som skulle givit rätt till ersättning eliminera de obehag för vilka han/hon måste lida. Skadan kan rubriceras som ”minskat boende- eller bruksvärde”.¹⁵³ Finns det då något fog för ersättning med anledning av ”minskat boende- eller bruksvärde” i denna typ av fall? Problemet är att det här handlar om gränsländet till vad jag benämner som rent ideella skador och som jag beskrivit i 4.3.3.5 och 4.3.3.6. Innan jag går vidare i framställningen vill jag påpeka att det minskade boendevärde som det talas om i bland annat NJA 2000 s. 737 verkar vara en blandning av det som benämns som driftskostnader och bruksvärdesminskning i NJA 1999 s. 385. Eftersom inte uttrycken närmare förklarats i fallet så är detta dock ett antagande. I den fortsatta framställningen kommer uttrycket minskat boendevärde ges den innebörd som stadgas i NJA 2000 s. 737.

¹⁵² Bengtsson, Bertil, *Skadestånd utom kontraktsförhållanden 1997-2000* (2002) s. 35.

¹⁵³ Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 336.

I NJA 1999 s. 385 verkar det finnas en öppning angående ersättning för minskat boendevärde även om ersättning för bruksvärdesminskning och driftskostnader i detta fall ej beviljades. HD väljer att i domskälen endast konstatera att de klagande ej visat fog för sina yrkande om ersättning för minskat bruksvärde, och att ingen ersättning för driftskostnader skall utgå.¹⁵⁴ Detta uttryck kan självklart tolkas olika men i och med att HD inte klart avfärdar möjligheten till ersättning tolkar jag det som att möjligheten existerar förutsatt att man konkret kan påvisa skada. I NJA 2000 s. 732 tar HD ytterligare ett steg i denna riktning. I fallet klagat boende på besvär de haft under byggnationen av Arlandabanan. HovR tycker till skillnad från TR att det minskade boendevärdet kan utgöra en ren förmögenhetsskada fastän en faktisk kostnad ej uppkommit. HovR menar även att det finns stöd för detta i doktrin och rättspraxis. I fallet hade de drabbade haft mindre behållning av exempelvis uteplatser och störts av buller i sovrum. HovR menade att de klagande sammantaget inte hade haft samma behållning av sina fastigheter fastän kostnader som exempelvis hyra och el varit desamma. De boende skulle därigenom ha fått en ekonomisk förlust.¹⁵⁵ Det är ett resonemang som enligt mitt förmenande går i rätt riktning. HD ansåg att inskränkningarna i fastighetsägarnas boende och värdet av deras eget arbete (de fick bland annat tvätta oftare på grund av dammbildning och kunde inte utnyttja uteplatser till fullo) utgjorde följdskador av ekonomisk natur och därför inte kunde sakna betydelse. Fastighetsägarna var berättigade till ersättning för minskat boendevärde.¹⁵⁶

Det är alltså möjligt att under vissa omständigheter få ersättning för denna typ av skada. I doktrin finns försiktigt positiva uttryck angående skadeståndsrättslig utvidgning mot rent ideella skador. HD visar trots en tidigare tveksamhet tecken på en förändring även om den rent ideella skadan kläs i ekonomiska termer för att kunna betecknas som en ren förmögenhetsskada. Fallet är snart 10 år gammalt och kanske kommer HD att ändra sig i frågan. I dagsläget ser jag dock en möjlighet till ersättning för ”minskade boendevärden”.

Problemet i ovanstående bedömning är att det i fallet med Arlandabanan dels var frågan om en begränsad tid, dels att störningarna bitvis var mycket mer inkräktande än vad som är fallet vid ett vindkraftbygge eller drift av vindkraftverk. Det är med största sannolikhet därför svårare att beräkna de mindre men permanenta bullerbesvär som drabbar en granne till vindkraftverk. Antagligen kommer skadorna i de flesta fall att anses sakna betydelse eller bedömas vara under gränsen för vad man skäligen bör tåla enligt MB 32 kap. 1 § 2, 3 st.

Går vi då över till värdeminskningen så förutsätter den att det verkligen går att påvisa ett minskat värde på fastigheten som också är beroende på var den är belägen. Om man som i fallet med Dalarö har att göra med fastigheter belägna i ett naturområde, och syftet med boendet är att ha en lugn och

¹⁵⁴ NJA 1999 s. 385.

¹⁵⁵ NJA 2000 s. 732.

¹⁵⁶ NJA 2000 s. 732.

fridfull närmiljö så är buller (även om nivån kan vara förhållandevis låg) inget som efterfrågas av spekulanter. Fastighetsvärdena kan riskera att påverkas i negativ riktning. Kan en värdeminskning påvisas står man inför ett antal bedömningar. En med hjälp av besiktningsmän eller mäklare påvisad värdeminskning torde i sig kunna visa på en övervägande sannolikhet för orsakssamband. Förlusten i värde bör enligt Hellner betraktas som en ren förmögenhetsskada (jag förutsätter för exemplet skull att skadan är av betydelse enligt MB 32 kap. 1 § 2 st.).¹⁵⁷ Om inte skadan orsakats uppsåtligen eller av oaktsamhet skall orts- och allmänvanlighet utredas. I NJA 1999 s. 385 gjorde fastighetsägarna misstaget att inte hävda oaktsamhet från kommunens sida. HD gör till och med anmärkningen att oaktsamheten endast kan bli ett led i bedömningen om skälighet, eftersom oaktsamhet inte åberopats i TR och HovR.

För att en skada skall anses uppsåtlig eller oaktsam i vindkraftfallen får det kanske röra sig om olovligt uppsatta vindkraftverk eller slarv vid bullerberäkningar. Detta var fallet i MÖD M 1305/04 om störningar från vindkraftverk. Det är i och för sig ingen skadeståndstalan men dock ett fall där ett vindkraftverk förorsakat både buller och skuggstörningar. Verket var dock uppfört utan tillståndsprövning och saknade bygglov. Miljööverdomstolen såg inga skäl att förbjuda fortsatt drift så länge ett antal åtgärder utfördes för att lindra problemen. Åtgärderna skulle emellertid bli mycket kostsamma för entreprenören och den fortsatta lönsamheten ifrågasattes.¹⁵⁸

Vid de flesta andra fall kommer orts- och allmänvanlighetsbedömningen in. Störningen från vindkraft får antagligen betecknas som allmänvanlig snarare än ortsvanlig med liknande resonemang som i NJA 1999 s. 385. Liksom exempelvis kraftledning är vindkraftverk något som samhället bedömt måste sättas upp för att trygga vår fortsatta elförsörjning. De kan därför betecknas ha en allmän förekomst i den öppna miljön. Jag kommer att vidare utveckla orts- och allmänvanlighetsresonemanget i 5.2.8. Skall då störningen tålas? Vid skälighetsbedömningen i Dalaröfallet beaktades fastigheternas värdeminskningar, riktvärden för buller, fastigheternas belägenhet och i vilken utsträckning fastighetsägarna haft anledning att räkna med en ingripande förändring av närmiljön. Således måste en enskild bedömning göras. Vad som tolereras i en tidigare bullrig stadsmiljö kanske inte behöver tolereras i en lugn stadsmiljö.¹⁵⁹ Detta skulle tala för att man generellt sett behöver tåla mindre buller vid vindkraftfallen. Vindkraftverk sätts ju inte upp i stadsmiljö utan på landsbygden där det normalt är förhållandevis lite övrigt buller. Mot detta, att man skulle behöva tåla mindre, står det faktum att det ofta sker en utveckling från en lugnare till en mera störd miljö.¹⁶⁰ Dessutom får man tåla mer vid verksamheter som anses allmännyttiga.¹⁶¹ I dag är det dock allt mer sällsynt med natur- och kulturmiljöer med god ljudkvalitet. Buller från trafik, snöskotrar och fritidsbåtar tränger på allt mer

¹⁵⁷ Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 336.

¹⁵⁸ Miljööverdomstolens dom i mål nr. M 1305/04.

¹⁵⁹ Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 332.

¹⁶⁰ Prop. 1985/86:83 s. 44, 45.

¹⁶¹ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljökador* (1995) s. 72.

i friluft- och rekreationsområden. Även om vindkraftverk allmänt sett bidrar till en bättre miljö så utgör de dock en störning för många och kanske ett intrång i en orörd miljö. Om det sker en stor värdeminskning till följd av vindkraftverkens uppställande bör det enligt min mening rimligtvis kunna utgå viss ersättning. Vid den samlade bedömningen i NJA 1999 s. 385 ansåg HD omständigheterna vara just sådana att fastighetsägarna inte skäligen borde bära hela värdeminskningen och ersättning utgick med avdrag för det som skäligen borde tålas.

Det finns ytterligare en situation då jag anser att buller från vindkraftverk bör uppmärksammas. Jag nämnde tidigare att det dock inte här lär bli tal om några egentliga sakskador. Om djur hålls i närheten skulle dessa möjligen kunna bli påverkade. En ekonomisk följdskada till sakskadan skulle kunna uppstå om till exempel mjölkkor började producera mindre mjölk på grund av bullret. Det finns emellertid inget som i nuläget pekar på sådana effekter av bullerstörningar från vindkraften och jag anser att det inte heller kommer att bli något problem. Det finns dock ett annat fall, nämligen vindkraftens påverkan på vilda djur. Hur kan detta bli till en ersättningsbar skada? Svaret skulle kunna vara att jakt länge har varit en av de riktigt stora folkrörelserna i Sverige som engagerar människor i alla åldrar och med olika bakgrund, där också mycket pengar omsätts. Bra jaktmarker är mycket värda och det är svårt att komma med i jaktlag. Dessutom betalas avgifter för fällda djur som exempelvis älg. Utförs dessutom aktiv viltvård för att förbättra viltstammarna så ligger det ytterligare ekonomiska värden investerade i marken.¹⁶² Skulle viltet skrämmas bort av vindkraftverk kan betydande summor förloras oavsett om man äger marken och själv anordnar jakt eller om den arrenderas ut i samma syfte. Men påverkas då vilt som exempelvis älg? Det har gjorts iakttagelser bland annat i Finland beträffande vindkraftens inverkan på renar och fler studier utvärderas. Kunskaperna om påverkan är i dagsläget relativt bristfälliga. De preliminära iakttagelser som gjorts är att djuren till synes är opåverkade. Jordbruksverket anser att renar sannolikt inte störs av enstaka verk men säger också att många vindkraftverk inom ett begränsat område skulle kunna medföra att renarna undviker området.¹⁶³ Skulle viltet fly så torde det innebära att en ren förmögenhetsskada uppstår. Skadan torde enligt redogörelsen ovan vara av betydelse enligt MB 32 kap. 1 § 2 st. Orts- och allmänvanlighetskriteriet bör bedömas på liknande sätt som det bullerexempel jag tog upp ovan. Det bör utgå något slags ersättning över det som skäligen bör tålas eftersom jakträttigheter kan ha stora ekonomiska värden. Det stora problemet är nog orsakssambandet i MB 32 kap. 3 § 3 st. Det bör för det första krävas att ny forskning då kan visa på att vilt påverkas av vindkraftbuller. För det andra krävs att man kan visa övervägande sannolikhet för att viltet flyttat sig på grund av vindkraften. Det kan bli svårt då många arter är naturligt migrerande. Det finns dessutom många andra faktorer som påverkar viltbeståndet såsom sjukdomar och predation. Risken att drabbas av ekonomiska skador med anledning av viltpåverkan synes därför vara liten. Den behöver emellertid inte vara obefintlig.

¹⁶² Essen, von Hans – Holm, Stefan – Mörner, Torsten, *Jägaren* (2005) s. 20-22.

¹⁶³ SOU 1999:75, s. 196.

Tillståndsprövningen spelar i fallen med buller en mycket viktig roll. Många situationer som skulle kunna leda till problem elimineras genom de gränsvärden för buller som ställs upp. Prövningen förhindrar nämligen genom mätningar, beräkningar och granskning av projekten att bullret blir för påträngande i omgivningen. Dessutom ges de omkringboende en chans att yttra sig och eventuellt överklaga ett projekt under tillståndsprocessen. Orts- och allmänvanlighetsbedömningen borde påverkas av prövningen men framförallt bedömningen av vad man skäligen bör tåla. Om inte gränsvärden överstigs till följd av slarv med mätningar och bullerberäkningar så torde störningen antagligen ligga under gränsen för vad som skäligen bör tålas enligt MB 32 kap. 1 § 3 st.

5.2.7 Skakning

Skakningsskador uppkommer oftast vid exempelvis pålning, spontning och andra typer av arbeten i och på marken. Även tung trafik kan ge upphov till skakningsskador.¹⁶⁴ Typiska skakningsskador är sättningar och sprickor i byggnader, men även ras kan förekomma (förekommer det ras utan skakning i samband med t.ex. sprängning skall dock MB 32 kap. 4 § användas).¹⁶⁵ Det är i regel frågan om skada på egendom och inte på miljö. Det är själva skakningen i sig som är störningen. Skakning kan ofta uppkomma tillsammans med andra störningar. En sprängning kan exempelvis leda till både skakningar, kringflygande sprängsten, dammbildning och buller.

När ett vindkraftverk skall sättas upp krävs det som nämnts ovan att ett fundament till tornet byggs. Det finns tre typer av fundament: gravitationsfundament, bergsfundament och rockadapter. Fundamentet fyller två funktioner, det skall bära upp verkets tyngd och fungera som motvikt så att verket inte välter. Konstruktionen på fundamentet måste anpassas till markens beskaffenhet. På vanlig mark eller berggrund med bra kvalitet kan ett gravitationsfundament användas. Då grävs eller sprängs en grop, i regel i form av en kvadrat, som är cirka 2-4 meter djup med cirka 7-16 meters sidor. De exakta dimensionerna beror på verkets tyngd, storlek, tornhöjd och på markens beskaffenhet. Om marken till exempel är sank krävs ett större fundament för att motverka vattnets lyftkraft. När gropens botten jämnats läggs armeringsjärn ut i lager med distansklossar emellan, och formar i mitten en pelare upp till marknivå. Pelaren fungerar som en sockel för verket. När detta är färdigt gjuts fundamentet. Efter ungefär en månad har betongen härdat och fyllnadsmassor läggs på och tornet monteras.¹⁶⁶ Pålning och spontning blir sällan aktuellt då man för stabilitetens skull istället väljer ett större fundament. Några skakningsskador på grund av markarbete bör därför inte uppkomma. Om man har fast berggrund med god hållfasthet på byggnadsplatsen kan rockadapter användas. Det kräver endast

¹⁶⁴ Jfr NJA 1975 s. 155.

¹⁶⁵ Prop. 1985/86:83 s. 44.

¹⁶⁶ Wizelius, Tore, *Vindkraft i teori och praktik* (2007) s. 117.

en plansprängd yta på ca 25 m². Ytan armeras och en stålkrans gjuts in i betong. Kransen förankras sedan i berget med bultar om minst 6 meter. Om vindkraftverket däremot skall byggas på sämre bergrund krävs ett bergfundament. För ett sådant fundament krävs sprängning av en cirka 2x9 meter djup grop. Fundamentet armeras och gjuts på ungefär samma sätt som ett gravitationsfundament. I berget borrar djupa hål och fundamentet förankras i berget med långa bultar. Dessa spänns fast genom att hålen fylls med expanderbetong.¹⁶⁷

I avsnitt 5.2.6 om buller avhandlades bl.a. frågan om säkerhetsavstånd till bebyggelse. Detta avstånd gör att skakningar från sprängningsarbeten knappast bör orsaka några sättningsskador eller sprickor i fastigheter. Eventuella sprängstensskador behandlas i avsnitt 5.3 om sprängning. Något som däremot skulle kunna orsaka skakningsskador är den tunga trafik som är nödvändig vid byggnation av ett verk. Det krävs grävskopor, lastbilar, schaktmaskiner och kranbilar vid ett uppförande. Om det finns hus nära en väg som arbetsmaskinerna är tvungna att använda för att ta sig till uppförandeplatsen kan vibrationer från maskinerna orsaka exempelvis sättningsskador. Fastigheten i fysisk form behöver som tidigare nämnts inte vara det egentliga upphovet till skadan. Det räcker med att skadan har en anknytning till fastigheten.¹⁶⁸

Vid de flesta byggen i Sverige har denna typ av skakningsskador hittills inte vara något problem eftersom vi inte som exempelvis i USA har byggt några större vindkraftparker på land. Den trafikintensitet som är aktuell vid ett enskilt vindkraftbygge eller vid en mindre park (5-10 verk) är förmodligen inte tillräcklig för att förorsaka några skador. Skulle likväl så ske är det i första hand fråga om saksador. Vid anlitan av en geolog som expert kan säkerligen både skada och kausalitet påvisas. Intensiv tung trafik på småvägar på landsbygden torde inte kunna anses som ortsvanlig om det inte byggts på stället innan. Trafiken bör om något vara allmänvanlig. Eventuella sättningsskador på hus bör dock orsaka större skador än vad som bör tålas. Ersättning vid skada borde därför inte vara omöjlig att erhålla även om jag bedömer risken för skada som mycket liten. Tillståndsprövningen bör i detta fall ha viss betydelse för skadeståndsresonemanget. Bullerrelaterat säkerhetsavstånd liksom vägval minskar risken för skakningsskador vid byggprocessen.

5.2.8 Annan liknande störning

Med denna åttonde punkt avslutas behandlingen av immissioner som enligt lagen kan utgöra störningar. Punkten möjliggör att man även vid andra störningar än de tidigare uppräknade kan tillämpa MB 32 kap. Exempel på störningar från förarbetena är bakterier, virus och olika smittämnen som kan ge ekologiska återverkningar. Även obehag av insekter, djur och fåglar kan

¹⁶⁷ Eolus Vind AB, *Miljökonsekvensbeskrivning för vindkraftverk på Tolvmanstegen i Strömstads kommun* (2005) s. 7.

¹⁶⁸ Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 331.

räknas hit. Till och med människor kan utgöra ”annan liknande störning” om exempelvis ett stort antal människor samlas på en eller flera fastigheter i samband med marknader eller orienteringstävlingar. Att denna typ av störning sällan eller aldrig kan leda till en ersättningsgill skada är en annan sak.¹⁶⁹ Andra störningar som kan inordnas under denna punkt är hetta, gnistor, köld och starkt ljussken. Vid stora utsläpp av gas eller avloppsvatten i ett vattendrag som inte medför någon förorening kan denna punkt användas om det exempelvis blir fråga om översvämningsskador.¹⁷⁰

De för detta arbete relevanta störningarna i form av psykiska immissioner och estetiska störningar ingår också i kategorin ”annan liknande störning”. Dessa har jag tidigare berört i avsnitten om ideella och rent ideella skador ovan. Den estetiska störningen består i ett försämrat skönhetsvärde vid exempelvis ett kalhygge eller anordnande av en avfallstipp i orörd natur. Som framgår av dessa exempel måste det till en omfattande miljöpåverkan för att en förfulning av landskapsbilden skall anses föreligga. Skuggbildning vid exempelvis bebyggelse lär kunna jämföras med estetisk störning.¹⁷¹ En psykisk immission uppstår när någonting ger upphov till en känsla av obehag eller oro. Ett exempel på en psykisk immission är den oro som människor kan känna som bor intill en sprängämnesfabrik. Den oro som explosionsfaran medför hos människor kan leda till att värdet på omkringliggande fastigheter sjunker. Att risken för olägenheter skall betraktas som en immission framgår av förarbetena.¹⁷² Till ”annan liknande störning” får man enligt Bengtsson sannolikt även räkna radiostörningar, elektromagnetiska störningar och liknande elektroniska störningar som inte kommer från någon elektrisk anläggning. Eftersom undantaget för en rad störningar av detta slag slopats såvitt angår miljöfarlig verksamhet skulle det vara konsekvent att föra in dem under MB 32 kap. 3 §.¹⁷³ De är nämligen inte allt för olika exempelvis buller.¹⁷⁴ För privatpersoner bör de eventuella elektroniska störningarna ej medföra större problem varför de inte vidare kommenteras framöver.

De tre störningar som jag anser vara relevanta att beakta under denna punkt är: estetiska immissioner, skuggor och psykiska immissioner.

Estetiska immissioner är kanske den störning som jag tänker mig vara starkast förknippad med vindkraft. Utvecklingen går mot allt högre och större verk. Genom rotorbladens rörelse och sin storlek drar vindkraftverk blickarna till sig. Till de stora verkens fördel skall dock nämnas att de roterar långsammare och ger ett betydligt lugnare intryck i landskapet än de mindre verken (genomsnittsverket på 80-talet roterade med ca 60 varv per minut medan ett idag modernt normalstort verk ca 15 varv per minut). Upplevelsen av vindkraftverk är individuell (styrd av värderingar) och

¹⁶⁹ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 41.

¹⁷⁰ Prop. 1985/86:83 s. 45.

¹⁷¹ Bengtsson, Bertil, *Miljöbalken en kommentar* (2002) s. 32:40.

¹⁷² Jfr SOU 1966:65 s. 302, prop. 1969:28 s. 260 och prop. 1985/86:83 s. 45.

¹⁷³ Jfr MB 9 kap. 1 §.

¹⁷⁴ Bengtsson, Bertil, *Miljöbalken en kommentar* (2002) s. 32:40.

påverkas också av bland annat avstånd, landskapstyp, vegetation, topografi och anläggningens utformning. En avgörande faktor är hur stor del av synfältet som upptas av vindkraft.¹⁷⁵ Någon objektiv metod att beskriva ett landskaps samlade visuella kvaliteter med finns inte. En subjektiv värdering av de upplevelsemässiga aspekterna måste alltså göras för att analysera ett landskaps visuella känslighet. Under slutet av 90-talet togs det fram ett antal riktlinjer för landskapsanalys som inorporerades i en arbetsmodell som nu används vid tillståndsprocesser.¹⁷⁶ Även om placeringen av ett vindkraftverk tas upp i tillståndsprövningen finns det ofta närboende som kan vara miss-nöjda. I den studie som omnämndes i bulleravsnittet hade ca 20 procent av de närboende en negativ inställning till vindkraftens estetiska uttryck.

Kan det då föreligga någon skada? Jag startar med att behandla risken för minskat boendevärde i mitt svar på frågan. Anta att man köpt en fastighet i en naturskön och lugn miljö för att komma från saker förknippade med den urbana miljön. Efter ett tag sätts ett flertal vindkraftverk upp alldeles i närmiljön. Förutom andra eventuella störningar så förändras landskapsbilden påtagligt. Har man betalt pengar för att kunna njuta av den vackra utsikten och inte finner vindkraftverk vackra så uppstår ett minskat boendevärde. Även om inskränkningarna i boendevärdet inte är lika stora som i fallet med Arlandabanan så är det dock en inskränkning.¹⁷⁷

Den andra skadan som kan ske är att fastighetsvärdet minskar. Det är normalt en fråga om ren förmögenhetsskada. Kan någon form av culpa påvisas hos ansvarssubjektet blir Orts- och allmänvanlighetskriteriet utan betydelse. Enligt Bengtsson lär det dock vara mycket svårt att åberopa någon sorts uppsåt eller oaktsamhet så länge ansvarssubjektet följt de föreskrifter som meddelats för verksamheten.¹⁷⁸ Om tillstånd meddelats och följts vid uppsättning av vindkraftverk lär det alltså bli fråga om en bedömning avseende vad som skäligen bör tålas och om störningen är av Orts- eller allmänvanlig karaktär. Man skulle kunna hävda att det första vindkraftverket i trakten inte är Ortsvanligt. Skulle det sättas upp ytterligare vindkraftverk i anslutning till det första kan störningen däremot ses som Ortsvanlig. Man skulle också kunna resonera så, att den sammanlagda effekten av en rad vindkraftverk är i vart fall så pass omfattande att den inte skäligen bör tålas. Detta resonemang ställer sig dock Bengtsson tveksam till. Han gör bedömningen att det för förföljning av landskapsbilden inte spelar någon roll om det är två eller fem vindkraftverk som är i gång.¹⁷⁹ Personligen anser jag att antalet vindkraftverk har en viss betydelse för hur jag uppfattar landskapsbildens skönhet och därmed hur bedömningen bör vara. Vad gäller framtida skadeståndsresonemang får förmodligen min uppfattning relativt Bengtssons betraktas som av ringa värde. Bengtsson menar liksom jag tidigare varit inne på att störningen snarare är av

¹⁷⁵ Naturvårdsverket, *Vindkraft på land* (2005) s. 9.

¹⁷⁶ SOU 1999:75, s. 85-91.

¹⁷⁷ NJA 2000 s. 737.

¹⁷⁸ Intervju med Bertil Bengtsson (2007-03-19).

¹⁷⁹ Intervju med Bertil Bengtsson (2007-03-19).

allmänvanlig karaktär. När det är frågan om samhällsnyttiga verksamheter har allmänvanligheten typiskt sett fått betydelse.¹⁸⁰

Skall då skadorna behöva tålas? Bengtsson menar att samhällsnyttiga verksamheter som vindkraft kan förekomma på alla möjliga ställen och rimligen inte kan åläggas skadeståndsskyldighet för all minskning av fastighetsvärdena som kan uppkomma i omgivningen.¹⁸¹ På liknande sätt som vid störningar genom exempelvis kraftledningar och vägar antas skadestånd bara bli aktuellt när störningen på grund av avstånd till bostadshus eller liknande speciella förhållanden gör att den blir särskilt betydande. I NJA 1988 s. 376 nekades en fastighetsägare ersättning för en kraftledning som satts upp mellan 30 och 60 meter från fastigheten på Hisingen i Göteborg. Fastighetsägaren åberopade bullerstörningar, psykiska immissioner och estetiska immissioner. HD konstaterade att de åberopade störningarna var för sig och sammantagna kunde betraktas som besvärande, och att även fastighetens marknadsvärde påverkades i en utsträckning som inte var betydelselös. HD menade emellertid, att då de åberopade störningarna ej låter sig mätas utan är föremål för utpräglade subjektiva bedömningar, så bör gränsen för vad som fastighetsägaren skäligen bör tåla med hänsyn till vad som är vanligt på orten eller allmänt förekommande sättas tämligen högt.¹⁸² Den yrkade värdeminskningen på 7,5 % bifölls ej. I bedömningen får dessutom hänsyn tas till att den ekonomiska skadan kan tänkas bli så bagatellartad att ingen ersättning utgår enligt MB 32 kap. 1 § 2 st. (något brottslig gärning från ansvarssubjektets sida lär knappast bli aktuell). Beräkning av den här typen av skador är svår. Underlag för modeller saknas i allmänhet helt vid t.ex. estetiska störningar och psykiska immissioner. Särskilt svårt blir det enligt Michelson på grund av att psykiskt lidande och personliga olägenheter (liksom ingrepp i miljön) traditionellt har präglats av värderingsmässig kallsinnighet.¹⁸³ Bengtsson framför dock att skadestånd skulle kunna bli aktuellt om vindkraftverket ligger särskilt nära bebyggelse varvid fastighetsägaren får tåla vissa avdrag på skadeståndet för vad som bör tålas. Vindkraftverk placeras dock praktiskt taget aldrig så nära bebyggelse att störningarna blir så allvarliga som i exempelvis NJA 1999 s. 385. Bengtssons slutsats är att man i vissa speciella fall skulle kunna tänka sig skadestånd främst till följd av estetiska immissioner på grund av vindkraftverk men att det inte är någon speciellt praktisk väg att gå.¹⁸⁴ Minskat boendevärde är förmodligen mycket svårt att få ersättning för. Den teoretiska möjligheten till skadestånd föreligger alltså men i praktiken kommer de flesta skadeståndsanspråk dock att falla på grund av begränsningarna i MB 32 kap. 1 § 2, 3st.

Ett specialfall av visuell störning är när rörliga periodiska skuggor från vindkraftverkens rotorblad når ytor där människor stadigvarande uppehåller sig. Dessa skuggor kan uppträda på mycket stora avstånd när det är frågan

¹⁸⁰ Bengtsson, Bertil, *Miljöbalken en kommentar* (2006) 32:27.

¹⁸¹ Intervju med Bertil Bengtsson (2007-03-19).

¹⁸² NJA 1988 s. 376.

¹⁸³ Michelson, Staffan, *Skadeberäkning vid miljöskada* (1986) s. 722, 723.

¹⁸⁴ Intervju med Bertil Bengtsson (2007-03-19).

om höga verk. Hur skuggorna träffar en viss plats bestäms främst av verkets placering, verkets höjd över marken, solstånd, verkets drifttid, molnighet, vindriktningen, eventuella träddråer och topografin mellan verket och huset. Vid klart solsken kan det även uppstå reflexer från rotorbladens ytor.¹⁸⁵ Störningar av detta slag har hittills inte uppmärksamats som något större problem i Sverige. En förklaring kan vara att skyddsavstånden med hänsyn till risken för bullerstörningar från vindkraftverken ofta har inneburit tillräckliga avstånd från bostäder för att förhindra skuggproblem. De moderna och tystare verken som ur ett bullerperspektiv kan placeras närmare bebyggelse har aktualiserat frågan.¹⁸⁶ Teknikens framsteg har dock även här i hög grad eliminerat problemen. Idag är bladen på moderna verk antireflexbehandlade, vilket i stort sett har löst problemet med reflexer. Vad gäller skuggor används ofta ett riktvärde på vad närboende bör tåla. Gränsen har satts till en faktisk skuggtid om max cirka 8 timmar per år på en 25 m² horisontell yta.¹⁸⁷ Efter att en skuggberäkning gjorts (exempelvis med skuggberäkningsprogrammet SHADOW)¹⁸⁸ kan man med hjälp av program-vara stänga av vindkraftverken under den tid varje dag som någon närboende kan störas av skuggor.¹⁸⁹ De skador som skulle kunna uppkomma är desamma som i fallet med de rent estetiska immissionerna. Jag ser här två möjliga alternativ. I det ena fallet är verket uppsatt enligt de regler och normer som föreskrivits i tillståndsprövningen. Skuggornas inverkan är då minimal och eventuella rena förmögenhetsskador (som det lär vara frågan om i detta fall) kan antagligen bedömas som bagatellartade enligt MB 32 kap. 1 § 2 st. Om de inte skulle anses vara bagatellartade kommer de säkerligen inte att gå över gränsen för vad som skäligen bör tålas i MB 32 kap. 1 § 3 st. I det andra fallet har ett verk satts upp och tillståndskraven har inte följts. Om skadan inte är att anse som bagatellartad finns det en möjlighet till ersättning eftersom uppsättningen skulle kunna betraktas som vårdslös. I de allra flesta fall kommer emellertid enbart skuggstörningar förmodligen inte att föranleda skadestånd.

Psykiska immissioner kommer förmodligen inte att utgöra någon direkt anledning till oro vad gäller vindkraft. De flesta som är negativt inställda är nog snarare irriterade än rädda. De enda fall jag skulle kunna tänka mig är om fler haverier inträffar med lossnande rotorblad (se vidare punkt 5.3 nedan), eller om nya undersökningar visar att vindkraftverk orsakar mycket infraljud samtidigt som det påvisas att infraljud har skadliga effekter. De skador som skulle kunna uppstå är antagligen främst rena förmögenhetsskador då fastighetsvärdet kanske sjunker till följd av oro. I dagsläget bedöms infraljud inte vara något problem vid vindkraftverksamhet. Kringflygande delar av rotorblad vid haverier begränsas av de ringa avstånd som det här kan bli frågan om relativt de säkerhetsavstånd som gäller till bebyggelse vid tillståndsprövningen. Vid psykiska immissioner kan det

¹⁸⁵ Naturvårdsverket, *Vindkraft på land* (2005) s. 10.

¹⁸⁶ SOU 1999:75, s. 99, 100.

¹⁸⁷ Eolus Vind AB, *Miljökonsekvensbeskrivning för vindkraftverk på Tolvmanstegen i Strömstads kommun* (2005) s. 11.

¹⁸⁸ WindPro 2004.

¹⁸⁹ Wizelius, Tore, *Vindkraft i teori och praktik* (2007) s. 205-209.

dock vara avgörande om oron kan anses vara utbredd bland allmänheten oavsett om den har vetenskaplig grund eller ej, eftersom den kan påverka fastighetsvärdena negativt. När oron förefaller fullständigt grundlös ligger det dock, enligt Bengtsson, nära till hands att tillämpa reglerna i MB 32 kap. 1 § 3 st. mycket milt mot verksamhetens utövare.¹⁹⁰

Tillståndsprövningen spelar i fallet med estetiska immissioner och skuggor en stor roll. Om vindkraftverken är uppsatta enligt de föreskrifter som meddelats för verksamheten lär det enligt Bengtsson vara mycket svårt att åberopa någon sorts uppsåt eller oaktsamhet.¹⁹¹ De säkerhetsavstånd som stadgas i tillståndsvillkoren gör dessutom att eventuella störningar vid en bedömning förmodligen kommer att betraktas som allmänvanliga och skäligen bör tålas.

5.3 Sprängning

Enligt MB 32 kap. 4 § utges skadestånd för skador genom sprängsten och andra lössprängda föremål, om skadan orsakats genom sprängningsarbete eller annan verksamhet som medför särskild fara för explosion. Som tidigare nämnts är det vanligt med skakningsskador, buller och damm vid sprängningar. Dessa skador räknas som immissionsskador. Det kan dock vid sprängning uppstå skador även på annat sätt än genom en immission. En typ av sprängningsskador som regleras särskilt i MB 32 kap. 4 § är skador genom sprängsten eller andra lössprängda föremål. Det är alltså de lössprängda föremålen i sig som utgör störningen.¹⁹²

Det finns en anledning att hålla isär dessa fall av sprängningsstörningar från immissionsstörningarna. Den största skillnaden i tillämpning mellan sprängningar och immissioner är att bevislätnadsregeln i MB 32 kap. 3 § 3 st. ej gäller vid sprängning. Reglerna i MB 32 kap. 3 § 2 st. är inte heller giltiga vid sprängning vilket innebär att man kan använda sig av MB 32 kap. även vid verksamhet som kräver tillstånd för vattenverksamhet. Bestämmelserna angående sprängning saknade motsvarighet i den gamla miljölagstiftningen. Regeln hade en föregångare i det rent strikta ansvar för farlig verksamhet som tillämpades bland annat vid omfattande sprängningar. I och med MB är regeln nu, för att undvika tolkningsbekymmer, utvidgad till att gälla alla sprängningar och inte bara de som är betydande. Dessutom innefattas nu inte bara sprängningsarbeten utan även ”annan verksamhet som medför särskild fara för explosion”.¹⁹³ Sådan verksamhet kan vara tillverknings- eller försäljningsställen där sprängämnen förvaras. Förvaring likställs med olika former av hantering som sker på förvarings- eller användningsplatsen som till exempel omlastning, uppackning och aptering. Ansvar för sprängstensskador gäller däremot inte vid transporter av explosiva produkter

¹⁹⁰ Bengtsson, Bertil, *Miljöbalken en kommentar* (2006) 32:40.

¹⁹¹ Intervju med Bertil Bengtsson (2007-03-19).

¹⁹² Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 42.

¹⁹³ Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 341, 342.

utanför tillverknings-, förvarings- eller användningsplatsen.¹⁹⁴ Om det uppstår rasskador vid sprängning och raset inte beror på skakning eller annan immission skall ansvaret för denna skada behandlas enligt reglerna om grävningsskador, vilka avhandlas i nästa avsnitt. Jag kommer nu att beskriva två tillfällen där jag anser att vindkraftverksamhet skulle kunna orsaka skador. Det ena är då sprängsten från byggnation kan åstadkomma skador i omgivningen och det andra är då delar från själva verket ”sprängs” loss på grund av tekniska felaktigheter.

Det första tillfället rör byggnation av ett vindkraftverk där det som tidigare nämnts krävs att ett fundament till verket gjuts. Om verket eller verken skall byggas på ett område där det förekommer berggrund erfordras sprängningsarbeten för att ett fundament skall kunna anläggas. Om man då inte på ett tillfredsställande sätt täcker de områden som skall sprängas kan sprängstensskador uppstå. För att få tillstånd att bygga ett vindkraftverk har man (som jag nämnt i avsnitt 5.2.6 om buller) att rätta sig efter vissa säkerhetsavstånd till exempelvis boningshus. Dessa avstånd gör att det är mindre troligt att fast egendom skadas av sprängsten i de här fallen. Sakskador torde ändå kunna uppstå genom att sprängsten träffar viss speciell typ av bebyggelse, fordon eller djur. Självklart kan sprängstenen även leda till personskada. Dessa skador kan man få ersättning för enligt de principer jag tagit upp i avsnitt 4.3.3 ovan. Rena förmögenhetsskador är förmodligen svårare att få ersättning för. Jag kan tänka mig att närboende kan lida förluster på grund av pågående sprängningsarbeten i närheten, såvida de får ställa in planerad verksamhet eller vidta särskilda åtgärder för att skydda sig mot sprängstenen. I praktiken torde dessa situationer vara försvinnande få. De obehag som kan följa av sprängningsarbeten vid vindkraftbyggnation lär inte vara speciellt omfattande och bör vara snabbt övergående. Som Bengtsson antyder bör det generellt sett bli så att eventuella rena förmögenhetsskador vid sprängningar snarare orsakas av långvarigt buller än av sprängsten.¹⁹⁵

Det lindrade beviskravet enligt MB 32 kap. 3 § 3 st. är inte tillämpligt vid den här typen av skadefall. Det är dock inte av så stor betydelse då händelseförloppet vid sprängningar brukar vara lätt att konstatera.¹⁹⁶ Om det skulle uppstå en sprängstensskada vid vindkraftbyggnation kommer frågan om culpa. En culpabedömning är emellertid onödig att göra i dessa fall. I motiven framhålls nämligen att skador genom sprängningar sällan kan vara orts- eller allmänvanliga.¹⁹⁷ Den praxis som finns är mestadels från tiden före då regeln om strikt ansvar vid sprängningar infördes i MB. Det mest centrala rättsfallet torde vara NJA 1966 s. 248 då byggnation av en tunnelbanestation vid Östermalmstorg i Stockholm orsakade sprängstensskador på en närliggande byggnad.¹⁹⁸ Fallet saknar dock aktualitet i dag då

¹⁹⁴ Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 43.

¹⁹⁵ Bengtsson, Bertil, *Miljöbalken en kommentar* (2006) 32:49, 32:50.

¹⁹⁶ Bengtsson, Bertil, *Miljöbalken en kommentar* (2002) s. 32:48.

¹⁹⁷ Prop. 1985/86:83 s. 17, 41.

¹⁹⁸ NJA 1966 s. 248.

det strikta ansvar som det fastslog numera åläggs i och med sprängningars inordning i MB 32 kap.

Avslutningsvis uppskattar jag möjligheterna som goda att erhålla skadestånd för åtminstone person- och sakskada vid eventuella sprängstensskador. Risken att drabbas av en sprängstensskada vid vindkraftbyggnation är nog trots allt mycket liten. Jag tvekar på om vi någonsin kommer att ställas inför ett dylikt fall. Tillståndsprövningen bör inte ha någon annan betydelse för skadeståndsresonemanget än att säkerhetsavstånden till bebyggelse minimerar risken för att sprängsten når fram.

Det andra tillfället är då havererade delar från verket skulle kunna orsaka skador. Under 2007 och 2008 har en rad incidenter med vindkraftverk uppmärksamrats i media. I TV 4 har det under ett par tillfällen visats bilder på vindkraftverk som skenar och vars maskinhus efter ett tag ”exploderar” och sprider delar och rotorblad i den närliggande omgivningen. Bilderna har varit minst sagt effektfulla. En annan notis görs i Affärsvärlden under rubriken ”The turbine that goes anywhere” (rubriken är en ironisk koppling till tillverkaren Vestas reklamslogan för den aktuella verkstypen). Här rapporteras om ett verk som i månadsskiftet januari/februari 2008 välte på Gotland och slungade iväg ett rotorblad ca 40 meter.¹⁹⁹ Ett antal liknande incidenter har hänt på förhållandevis kort tid, men denna typ av tillbud är mycket ovanliga om man ser till det totala antalet uppsatta verk. Icke desto mindre inträffar de, vilket kan få förödande konsekvenser. Det är först och främst de allra största och senaste verken som drabbats. Den stora efterfrågan på vindkraftproducerad el har medfört att allt större verk har satts upp som kanske inte har varit helt färdigutvecklade. Det har spekulerats i om de haverier som på senare tid inträffat inte bara är en följd av att vissa typer av verk kan ha varit otillräckligt utprovade. Även den ökande efterfrågan på komponenter kan tänkas ha medfört att kvaliteten på materialet och noggrannheten i själva tillverkningen sjunkit.²⁰⁰ Det är inte svårt att föreställa sig vilka skador flygande delar från ett vindkraftverk skulle kunna orsaka. Eftersom det finns fastställda säkerhetsavstånd (som nämnts ovan) mellan vindkraftverk och bebyggelse lär det främst handla om potentiella personsador. Även saksador skulle dock kunna inträffa om exempelvis betesdjur blir träffade och skadas eller avlider. Jag skulle även kunna tänka mig att en bil som framförs på en närliggande väg skulle kunna bli träffad. Innan jag går djupare in i skadebedömningen föreligger dock ett hinder. Omfattas de flygande delarna av MB 32 kap. överhuvudtaget? Jag är personligen helt övertygad om att de i princip inte gör det. En skada på grund av flygande delar skall enligt lagtexten ha orsakats genom sprängningsarbete eller annan verksamhet som medför särskild fara för explosion. I detta fall handlar det inte om något sprängningsarbete. Även om ett vindkraftverk till synes (enligt vanligt språkbruk) kan ”explodera” är det nog inte en fråga om en explosion av sådan art som nämns i MB 32 kap. 4 §. En explosion är enligt lexikalisk tolkning ”en plötslig expansion av materia

¹⁹⁹ Citattavla, *Affärsvärlden* (2008-02-06) s. 5.

²⁰⁰ Eriksson, Jonas, *Det blåser kring vindkraften* (2008-02) s. 16.

till en mycket större volym än den ursprungliga”.²⁰¹ Denna tolkning är ju knappast tillämplig när ett vindkraftverk går sönder på ett explosionsartat sätt.

För att ansvar skall föreligga om det inte rör sig om ett sprängningsarbete krävs att faran för explosion typiskt sett är betydande vid verksamheten.²⁰² Tas exempel från doktrin kan det handla om tillverknings- eller försäljningsställen där sprängämnen förvaras, militära ammunitionsupplag eller driften av ett gasverk.²⁰³ Verksamheter som synes ligga mycket långt från vindkraftverksamhet. De är dessutom alltid förknippade med explosiva varor eller ämnen. Ett havererande vindkraftverk faller alltså utanför de ramar som ges i MB 32 kap. 4 §. Inte heller de olika störningar som är uppräknade i MB 32 kap. 3 § går att tillämpa på denna typ av skador.

Om vindkraftverk fortsätter att haverera såsom ovan beskrivits (oavsett antal) och sprida delarna i omgivningen, så finns det helt klart en risk för att allvarliga skador kan uppkomma. Ersättning för dessa får uppenbarligen sökas på annat håll, kanske lämpligast med hjälp av reglerna i SkL.

5.4 Grävning

MB 32 kap. 5 § innehåller särskilda bestämmelser om ersättning för skador genom grävning eller liknande arbeten. De här bestämmelserna fanns från början i JB:s regler om rättsförhållanden mellan grannar men överfördes sedan till MskL. Den främsta anledningen var att öka överskådligheten i bestämmelserna.²⁰⁴ Från stadgandets tillämpningsområde undantas skador som kan falla under MB 32 kap. 3 och 4 §§. Hit hör bland annat ändringar i grundvattennivå, skakningar, buller, damm och skador genom sprängsten. De uppräknade skadorna är de som oftast inträffar vid grävningsarbeten (de är dessutom oundvikliga i viss utsträckning). Det är därför något osäkert vilka skador som finns kvar att bedöma enligt MB 32 kap. 5 §. Ett klart fall är dock då ett schaktnings- eller grävningsarbete medför att hus i närheten sätter sig eller rasar (om det inte beror på skakningar). Schaktningsarbeten anses ofta utgöra det som i paragrafen benämns ”liknande arbete”.²⁰⁵

Till skillnad från det i allmänhet strikta ansvaret i MB 32 kap. tillämpas i denna paragraf en särskild form av culpaansvar jämte principalansvar. Culpabedömningen skall ske enligt de normer angående skyddsåtgärder som finns i JB 3 kap. 3 §. Culpabedömning gäller dock inte vid alla grävningsskador. Om arbetet enligt MB 32 kap. 5 § 2 st. är särskilt ingripande eller av annan anledning medför särskild risk så är ansvaret rent strikt.

²⁰¹ Wall, Staffan, *Nationalencyklopedin* (1991) s. 70.

²⁰² Eriksson, Anders, *Rätten till skadestånd vid miljöskador* (1995) s. 43.

²⁰³ Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 342.

²⁰⁴ Prop. 1985/86:83 s. 12, 23.

²⁰⁵ Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 343.

Som tidigare nämnts placeras inte några vindkraftverk i anslutning till hus såvida de ej är felaktigt uppsatta. De största grävningsarbeten som lär utföras vid uppförande av vindkraftverk avser själva fundamentet. Några större problem och skador anser jag därför inte kommer att kunna uppkomma. Jag menar också att de grävningsarbeten som kommer att utföras inte kan vara att betrakta som "särskilt ingripande" eller vara sådana som vanligtvis "medför särskild risk". Det lär alltså bli frågan om ett culpaansvar om något skulle inträffa. Jag skulle kunna tänka mig att dikning eller någon sorts bullervallsarbete eventuellt kan medföra försämrade vattenavrinning på någon närliggande tomt liksom i MÖD 2002 DM 95 (denna typ av verksamhet bedöms enligt första stycket).²⁰⁶ Men eftersom ingen bebyggelse ligger direkt i anslutning till verken så är det nog snarast sakskada som skulle kunna uppstå. Jag kan här tänka mig om någon exempelvis har betande djur på en tomt där det börjar stå vatten på grund av försämrade vattenavrinning. Detta kan leda till att marken förlorar i värde eller att det uppkommer en kostnad på grund av att djuren måste flyttas någon annanstans. Försämrade brukbarhet räknas alltså som en sakskada.²⁰⁷ Förutom att risken för skador vid grävningar för vindkraftverk är liten kan den skadelidande inte räkna med bevisbördelättnad för orsakssambandet liksom i MB 32 kap. 3 § 3 st. Dessutom måste den som utfört arbetet ha varit försumlig. Det skulle förvåna mig om vi får se några skadeståndsmål angående MB 32 kap. 5 § vid uppförande av vindkraftverk. Liksom i fallet med några andra störningar bör tillståndsprövningen inte ha någon avgörande betydelse för skadeståndsresonemanget. Stadgade avståndsregleringar gör dock risken för skador än mindre. Dessutom utreds risker vid grävning under tillståndsprocessen.

²⁰⁶ Miljööverdomstolens dom i mål nr. M 108-00.

²⁰⁷ Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 98.

6 Rättspraxis

Det råder en omfattande brist på rättspraxis inom det aktuella området för detta arbete. Det är vid en jämförelse med andra rättsområden således förhållandevis få avgöranden relaterade till MB 32 kap. Ej heller Bengtsson kan vid förfrågan erinra sig ”något refererat avgörande av intresse”.²⁰⁸ Anledningen till denna brist är inte känd. Bengtsson menar dock att det finns en skeptisk inställning till miljöargument hos framförallt den äldre, men även hos den yngre juristgenerationen. Den allmänna debatten och undervisningen har dessutom ganska länge dominerats av ett marknads-ekonomiskt synsätt som inte prioriterat miljön.²⁰⁹ Till detta kan läggas, som nämnts ovan, att psykiskt lidande och personliga olägenheter traditionellt sett har präglats av värderingsmässig kallsinnighet.²¹⁰ Oavsett vad anledningen till avgörandebristen i praxis beror på kan jämförelser ändock göras. De störningar och skador jag har tagit upp i mina exempel kan relateras till rättsfall där störningarna varit av samma karaktär eller möjligheten till ersättning för liknande skador avgjorts. De kanske mest centrala fallen för detta arbete är NJA 1988 s. 376, NJA 1999 s. 385 och NJA 2000 s. 737.

I NJA 1988 s. 376 yrkade ägare till en fastighet ersättning enligt ledningsrättslagen (samma bedömningsgrunder tillämpas här som vid en prövning enligt MB) för bland annat psykiska och estetiska störningar på grund av ett stort kraftledningsbygge. Fastigheten ansågs vara belägen i ett dittills tämligen skyddat läge men likväl belägen i nära anslutning till miljöstörande industri av betydande omfattning. HD medgav att värdet på fastigheten påverkats i en icke betydelselös omfattning. Den anförda minskningen på 7,5 % av fastighetsvärdet ansågs dock få tålas med hänsyn till förhållandena på orten och dess allmänna förekomst. Ersättningskravet ogillades. HD skiljde ej på rekvisiten Orts- och allmänvanlighet utan nöjde sig med att konstatera att det var svårt att skilja dem åt.²¹¹ Den estetiska störningen i detta fall har, enligt mitt förmenande, liknande karaktär som i fallet med vindkraftverk. Vid estetiska störningar från vindkraftverk får man därför enligt Bengtsson kanske räkna med att tåla en värdeminskning på närmare 7,5 % än de 5 % som var fallet i NJA 1999 s. 385.²¹² Jag kan dock tycka att man bör tåla en mindre värdeminskning än 7,5 % på grund av allt högre priser på fastigheter. Eftersom NJA 1999 s. 385 kom cirka tio år senare är kanske HD:s bedömning ändå att en värdeminskning på 5 % är mer rimlig. Det skall dock framhållas att bedömningen är individuell.

I nyss nämnda fall, NJA 1999 s. 385, krävde några fastighetsägare skadestånd av kommunen för bullerstörningar och estetiska immissioner

²⁰⁸ Intervju med Bertil Bengtsson (2007-03-19).

²⁰⁹ Bengtsson, Bertil, *Miljöbalkens återverkningar* (2001) s. 219.

²¹⁰ Michelson, Staffan, *Skadeberäkning vid miljöskada* (1986) s. 722, 723.

²¹¹ NJA 1988 s. 376.

²¹² Intervju med Bertil Bengtsson (2007-03-19).

från en nybyggd väg. I målet var det ostridigt att vägen orsakat störningarna. HD fann att störningarna inte kunde vara ortsvanliga då väganläggningen hade utgjort en betydande förändring på orten. Störningen var däremot att betrakta som allmänvanlig. Vad angick allmänvanligheten påpekade HD att ersättning för denna typ av trafikstörningar (i enlighet med intresset att finna hanterliga och förutsägbara normer) endast i undantagsfall borde utgå på fastigheter i eller i utkanten av en tätort såvida inte riktvärden för buller överskrids. Eftersom fastigheterna låg i en naturskön skärgårdsmiljö på stort avstånd från staden fanns dock utrymme för individuell bedömning. Den ingripande förändringen i miljön beaktades liksom de skadelidandes begränsade möjligheter att skydda sig mot störningarna. Vid en samlad bedömning ansågs fastighetsägarna vara berättigade till ersättning för fastigheternas värdeminskning med ett avdrag på 5 %. Fastighetsägarnas möjligheter att begagna fastigheterna på förutsatt sätt bedömdes på grund av vägen starkt ha begränsats. Ägarna hade dessutom ansetts vara drabbade av kännbara obehag, i synnerhet beträffande uteplatserna.²¹³ Detta rättsfalls betydelse bör inte underskattas. Avgörandet kan sägas innebära ett genombrott för möjligheten att få ersättning för estetiska olägenheter. En faktor som har stor betydelse för detta arbete.

NJA 2000 s. 737 behandlade en omstridd fråga, nämligen om ersättning enligt miljöskadereglerna kunde utgå för så kallat minskat boendevärde. Med detta menas att miljöstörningar medfört obehag och besvär utan några påvisbara ekonomiska förluster för de skadelidande. Det här är ett klart gränfall mellan ekonomisk och rent ideell skada. Enligt MskL:s motiv är detta skador som knappast faller inom lagens område. Ståndpunkten har dock kritiserats i doktrin.²¹⁴ I fallet stördes de närboende vid bygget av Arlandabanan i tre år av damm, byggttrafik och maskinbuller som medförde att de inte kunde utnyttja sina fastigheter i full omfattning. De fick dessutom sin nattsömn störd under ett 40-tal nätter. Städning och tvättning fick utföras oftare än normalt på grund av byggdamm. HD fann som jag nämnt ovan att inskränkningarna i deras boendemöjligheter och värdet av deras eget arbete utgjorde följdskador av ekonomisk natur och inte kunde anses sakna betydelse.²¹⁵ Bengtsson anser att bedömningen stämmer överens med vad som gäller vid hyra. En hyresgäst skulle i motsvarande situation ha varit berättigad till nedsättning i hyran på grund av hinder och men i nyttjanderätten.²¹⁶ Det bör därför vara naturligt att man anser att en fastighetsägare i samma situation har lidit ett men som kan uppskattas ekonomiskt. Här föreligger enligt Bengtsson en stor skillnad mot förlust i affektionsvärde och liknande skadeverkningar som inte anses ersättningsgilla. Skadan ansågs heller inte vara bagatellartad och sammantaget bekräftar enligt Bengtsson HD:s dom att vissa motivuttalanden vid MskL:s tillkomst inte är värda att ta fasta på.²¹⁷

²¹³ NJA 1999 s. 385.

²¹⁴ Ex. Bengtsson, Bertil, *Miljöskadelagen och oskrivna skadeståndsgrundsatser* (1987) s. 130-133 och Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 339-343.

²¹⁵ NJA 2000 s. 737.

²¹⁶ Se JB 12 kap. 16 § 3 p.

²¹⁷ Bengtsson, Bertil, *Skadestånd utom kontraktsförhållanden 1997-2000* (2002) s. 35, 36.

7 Avslutande reflektioner

7.1 Analys och slutsatser

Syftet med föreliggande uppsats har varit att i explorativ mening söka klargöra vilka möjligheter som finns att rikta skadeståndsanspråk mot vindkraftverksamhet med hjälp av skadeståndsreglerna i MB 32 kap. 1-5 §§. I syftet ingick även att beskriva förutsättningar för framgång i samband med riktade skadeståndsanspråk. Även om absolut neutralitet som företeelse knappast existerar, så har jag i min framställning försökt inta en så neutral hållning i skadeståndsfrågan som möjligt. Min tanke har nämligen varit att det ligger i båda sidors intresse att få en ökad inblick i skadeståndsfrågan.

I framställningen om störningar har jag beskrivit många tänkbara omständigheter som kan leda till skada. Mitt explorativa undersökningsperspektiv har varit brett varför även många mindre troliga omständigheter har beskrivits. Då sannolikheten för att dessa kommer att inträffa är minimal, väljer jag nu att ta upp endast dem som är av störst intresse. I min analys har jag kommit fram till att de troligaste skadorna som kan uppstå vid byggnation och drift av vindkraftverk är saksador och rena förmögenhets-skador.

Den största och kanske enda risken för personskador synes föreligga vid sprängningsarbeten i samband med fundamentsbyggnation, om havererande verk slungar iväg delar och om is lossnat från rotorbladen. Skador till följd av is och kringflygande delar kan inte ersättas med hjälp av reglerna i MB 32 kap. Sprängstensskador torde i praktiken vara försvinnande få. Om det däremot inträffar en personskada (eller sakskada) bör möjligheterna till ersättning vara goda.

Saksador torde däremot kunna inträffa oftare. I allmänhet handlar det då om olyckshändelser. Den potentiellt största risken föreligger förmodligen vid ett haveri om det i samband med detta sker ett oljeläckage från maskinhuset eller generatoren. Verken är emellertid designade för att innesluta oljan vid ett eventuellt haveri varför risken för utsläpp bör vara liten. Skulle ett utsläpp ändå ske, och förorsaka skador genom förorening av grundvatten eller mark- och vattenområden, är möjligheterna till ersättning goda. Är skadan påvisbar kommer Orts- och allmänvanlighetskriteriet antagligen inte att erbjuda något problem. En annan möjlig sakskada är om djur skulle dö eller allvarligt ta skada av buller från byggnationsområdet vid sprängningar eller borrar. Risken för sådana skador är nog mycket liten tack vare de säkerhetsavstånd som gäller till bebyggelse och den förhållandevis ringa tid som tas i anspråk vid uppförande av vindkraftverk. Skulle skador likväl inträffa bör möjligheterna till ersättning vara goda.

De skador som främst lär uppkomma är de rena förmögenhetsskadorna till följd av bullerstörningar och estetiska immissioner (rent ideella skador som

kapitaliserats). Det är förmodligen dessa två störningstyper som är mest förknippade med vindkraft. Det finns som tidigare nämnts ingen rättspraxis av betydelse vad gäller skadestånd och vindkraft. Paralleller har därför fått göras till främst tre möjliga analoga fall: NJA 1988 s. 376, NJA 1999 s. 385 och NJA 2000 s. 737. Med hjälp av dessa gör jag bedömningen att det teoretiskt är möjligt att få skadestånd med anledning av bullerstörningar. I praktiken sätter dock begränsningsreglerna om bagatellartade skador, och Orts- och allmänvanlighet i MB 32 kap. 1 § 2, 3 st. stopp för ersättning (enligt nyss nämnda rättsfall och Bengtsson är vindkraft närmast att betrakta som allmänvanlig). Eftersom vindkraftverk normalt placeras på visst säkerhetsavstånd från bebyggelse har jag svårt att tänka mig att vindkraftverksamhet skulle orsaka större störningar än de i NJA 1999 s. 385 där bullerstörningarna ensamma inte ledde till ersättning. Det enda tillfället då jag kan tänka mig framgång vid en skadeståndstalan är om buller från vindkraftverksamhet kraftigt överstiger gällande gränsvärden vilket gör att culpa dessutom kan åberopas. Det bör rimligen även finnas en möjlighet till framgång om bullerstörningarna åberopas tillsammans med estetiska immisioner. I NJA 1999 s. 385 fastslags möjligheten till ersättning på grund av estetiska immisioner. Dessa immisioner ger förmodligen de största möjligheterna till ersättning enligt MB 32 kap. Det finns t.ex. teoretiska möjligheter till ersättning för minskat boendevärde, vilket ligger i gränslandet mellan rent ideella skador och rena förmögenhetsskador. Enligt MskL:s motiv är detta skador som knappast faller inom lagens område vilket länge har kritiserats i doktrin.²¹⁸ En försiktig ändring har dock skett i praxis trots att domstolarna ogärna velat leda rättsutvecklingen utan hänvisat till lagstiftaren.²¹⁹ I NJA 2000 s. 737 beviljades ersättning för minskat boendevärde vid bygget av Arlandabanan. De rent ideella skadorna kläddes i ekonomiska termer av HD och beviljades. Ett problem som sannolikt kommer att uppstå är att domstolarna inte kommer att anse buller och estetiska störningar från vindkraftverk vara så omfattande som i fallet med Arlandabanan, såvida inte störningarna är mycket omfattande. För att nå framgång krävs därför att störningarna sannolikt är mycket omfattande och att de rent ideella skadorna går att "göra om" till rena förmögenhetsskador. Störst utsikt till ersättning enligt MB 32 kap. är om man på grund av störningarna kan påvisa en värdeminskning på sin fastighet. Enligt NJA 1988 s. 376 och NJA 1999 s. 385 kommer gränsen för vilken värdeminskning som bör tålas, med hänsyn till störningens allmänna förekomst, att ligga på mellan 7,5 % och 5 %, vilket kommer att hindra ersättning i de flesta fall. Kan man visa på culpa bör utsikterna vara större. Risken finns emellertid att skadan ej anses vara av betydelse enligt MB 32 kap. 1 § 2 st.

Min slutsats är att skadestånd på grund av vindkraftverksamhet enligt reglerna MB 32 kap. kan komma ifråga i vissa speciella fall. Förutom mer eller mindre oförutsägbara olycksfall rör det sig förmodligen om ren förmögenhetsskada i form av värdeminskning på fastigheter till följd av

²¹⁸ Ex. Bengtsson, Bertil, *Miljöskadelagen och oskrivna skadeståndsgrundsatser* (1987) s. 130-133 och Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt* (2006) s. 339-343.

²¹⁹ Kleineman, Jan, *Skadeståndsrättens tillväxt – ett samhällsproblem eller en rättvisefråga?* (2003) s. 321.

estetiska immissioner och kanske även bullerstörningar. I praktiken kommer de flesta skadeståndsanspråk dock att falla på grund av begränsningarna i MB 32 kap. 1 § 2, 3 st. Tillståndsprövningen har här en stor betydelse för skadeståndet. Om vindkraftverken är uppsatta enligt de föreskrifter som meddelats för verksamheten lär det enligt Bengtsson vara mycket svårt att åberopa någon sorts uppsåt eller oaktsamhet.²²⁰ De säkerhetsavstånd som stadgas i tillståndsvillkoren gör dessutom att eventuella störningar vid en bedömning förmodligen kommer att betraktas som allmänvanliga och skäliga bör tålas. Dessutom tas många faktorer som skulle kunna leda till skadestånd upp i tillståndsprövningen, och lösningar arbetas fram. Tillståndsprövningen fungerar således som ett slags filter som skiljer bort de flesta möjligheterna till skadestånd. Trots det kan jag ha förståelse för att vissa känner bitterhet när ett vindkraftverk sätts upp i närheten och det inte går att få någon ersättning för exempelvis mindre värdeminskningar och minskat boendevärde. Så är dock det rättsliga läget idag. Den kanske största möjligheten att påverka situationen är under tillståndsprövningen med hjälp av överläggningar och eventuella överklaganden. Vindkraftutbyggnaden som nu är planerad går enligt regeringen alltför långsamt, bland annat på grund av flera prövningsinstanser och överklaganden. Det har talats om att skapa en ”gräddfil” för vindkraftsprövning. Det kan då vara på sin plats att höja ett varningens finger. Om det nya tillståndsförfarandet inte utformas på ett fullgott sätt, så kan vi få betala priset för ”gräddfilen” med ett antal skadeståndsprocesser.

7.2 Förslag till fortsatt forskning

Med utgång från detta arbete vill jag lämna några förslag till fortsatt forskning. Nedanstående punkter anser jag vara speciellt intressanta. Den sista kommenteras något då den återkommande aktualiserats under arbetets gång:

- Skadeståndets beräkning
- Bevisfrågor
- Eventuellt medvållande
- Försäkringsalternativ och dess konsekvenser
- Ansvarssubjekt
- Alternativa vägar till skadestånd

Jag har under mitt forskningsarbete kommit fram till ett par ytterligare situationer då vindkraftverk kan orsaka skada. MB 32 kap. är dock inte tillämpligt i dessa fall. I avsnittet om sprängningar togs fall upp då vindkraftverk havererat och spridit delar i närliggande områden. Is på rotorbladen har också uppmärksamats som en risk då bitar kan slungas iväg.²²¹ Kringflygande delar och is kan orsaka skada men kan således inte räknas

²²⁰ Intervju med Bertil Bengtsson (2007-03-19).

²²¹ Eolus Vind AB, *Miljökonsekvensbeskrivning för vindkraftverk på Tolvmanstegen i Strömstads kommun* (2005) s. 17.

som en störning enligt MB 32 kap. Det skulle vara intressant att utreda vilken skadeståndsrättslig väg som ger bäst möjlighet till ersättning i dessa fall.

Vid skador som orsakats av elektrisk ström är reglerna i MB 32 kap. inte tillämpliga enligt 2 §. Det finns exempelvis ett fall rapporterat i media då en husägare fått brand i ett proppskåp som orsakats av ett mindre vindkraftverk för hemmabruk.²²² För möjligheter till ersättning i detta fall kan reglerna i 10:e kap. Ellagen (1997:857) studeras.²²³

Avslutningsvis vill jag föreslå en explorativ analys av möjligheterna att rikta skadeståndsanspråk mot en myndighet angående vindkraftrelaterade skador. Det bör inte vara uteslutet att en myndighet brister i hänsyn till fastighetsägare vid myndighetsutövning. Det kan exempelvis ske under verksamhetstillsyn, fastställande av detaljplan och tillståndsgivning. Skadeståndsanspråk med stöd av SkL 3 kap. 2 § är därför inte uteslutet. Enligt Bengtsson kan det dock i dessa fall vara svårt att konstatera adekvat orsakssamband.²²⁴

²²² Strömkvist, Stig, *Vindmöllor för hemmabruk saknar säkerhetsmärkning* (2007-03-25) s. A8.

²²³ Bengtsson, Bertil, *Miljöbalken en kommentar* (2006) s. 32:34.

²²⁴ Bengtsson, Bertil, *Miljöbalkens återverkningar* (2001) s. 145.

Källförteckning

Offentligt tryck

Ds 2005:55

Prop. 1969:28

Prop. 1985/86:83

Prop. 1997/98:45, Del 1

Prop. 1997/98:45, Del 2

SOU 1966:65

SOU 1983:7

SOU 1996:103

SOU 1999:27

SOU 1999:75

Litteratur

Bengtsson, Bertil, 2002. *Miljöbalken en kommentar*. Stockholm: Norstedt.

Bengtsson, Bertil, 2001. *Miljöbalkens återverkningar*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Eriksson, Anders, 1995. *Rätten till skadestånd vid miljöskador*. Upplaga 1:2. Stockholm: Fritzes Förlag AB.

Essen, von Hans – Holm, Stefan – Mörner, Torsten, 2005. *Jägaren*. Katrineholm: Jägarförlaget.

Hansson, Bengt – Tuveesson, Pi, 1996. *Använd huvudet rätt*. Göteborg: Akademiförlaget.

Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, 2006. *Skadeståndsrätt*. Upplaga 7:1. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Michanek, Gabriel – Zetterberg, Charlotta, 2008. *Den svenska miljöretten*. Upplaga 2. Uppsala: Iustus Förlag AB.

Sandvik, Björn, 2002. *Miljöskadeansvar, en skadeståndsrättslig studie med särskild hänsyn till ansvarsmotiv, miljöskadebegreppet och ersättning för skada på miljön*. Åbo: Åbo akademi.

Wizelius, Tore, 2007. *Vindkraft i teori och praktik*. Upplaga 2. Lund: Studentlitteratur.

Artiklar

Axelsson, Svante, 2004. ”Vattenfall struntar i riksdagsbeslut”, *Svenska Dagbladet*, 2004-03-09.

Baltscheffsky, Susanna, 2000. ”Vindkraftens effekter utreds dåligt”, *Svenska Dagbladet*, 2000-04-11.

Bengtsson, Bertil, 1993. ”Bör miljöskadelagstiftningen reformeras?”, *SvJT*, s. 373-390.

Bengtsson, Bertil, 1992. ”Miljöskadelagen och oskrivna skadeståndsgrundsatser”, 107-134 i *14 uppsatser 1983-1991*. Stockholm: Norstedts juridik.

Bengtsson, Bertil, 2002. ”Skadestånd utom kontraktsförhållanden 1997-2000”, *SvJT*, s. 33-51.

Chirac, Jacques, 2007. ”Klimathotet”, *Sydsvenska Dagbladet*, 2007-02-03.

Eriksson, Jonas, 2008. ”Det blåser kring vindkraften”, *Pålsjö Ängsblad* 2008-02.

Kleineman, Jan, 2003. ”Skadeståndsrättens tillväxt - ett samhällsproblem eller en rättvisefråga?”, *SvJT*, s. 319-339.

Lindell, Lars, med kolleger, 2006. ”Fler vindkraftverk hotar Torslandavikens fåglar”, *Göteborgs-Posten*, 2006-04-10.

Michelson, Staffan, 1986. ”Skadeberäkning vid miljöskada”, *SvJT*, s. 721-724.

Nejman, Fredrik, 2006. ”Vinden har vänt för vindkraften”, *Privata affärer*, 2006-08-23.

Nilsson, Charlotte, 2001. ”Är vindkraften viktigare än lagarna?”, *Kvällsposten*, 2001-01-02.

Nordström, Lars-Åke, 2004. "Statens brutala ingrepp", *Svenska Dagbladet*, 2004-06-30.

Sponberg, Susan, 2002. "Tusentalet nya snurror planeras i Västsverige", *Göteborgs-Posten*, 2002-10-14.

Strömkvist, Stig, 2007. "Vindmøllor för hemmabruk saknar säkerhetsmärkning", *Sydsvenskan*, 2007-03-25.

Svensk vindkraftförening, 2007. "Åtta vindkraftverk snart på plats på Röbergsfjället", *Medvind*, 2007-11-05.

Vestas reklamtext, 2008. "Citaten", *Affärsvärlden*, 2008-02-06.

Övriga källor

Bengtsson, Bertil, Professor, Samtal via brev under perioden 1-19 mars 2007.

Bolagsstämma Eolus Vind AB, 2008-01-19.

Eolus Vind AB, 2005. *Miljökonsekvensbeskrivning för vindkraftverk på Tolvmanstegen i Strömstads kommun.*

Nyström, Birgitta, föreläsning i juridisk metod, 2005-09-27.

Sjöstedt, Gunnar – Stenström, Paula, 2002. *Vilseledning på Internet. Rapport 183: Styrelsen för psykologiskt försvar.*

Thurén, Torsten, KBM:s utbildningsserie 2003:7. *Sant eller falskt? Metoder i källkritik.* Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten.

Vindkraftverk på land, 2005. Naturvårdsverket: Branschfakta utgåva 1.

Wall, Staffan, 1991. *Nationalencyklopedin, sjätte bandet.* Höganäs: Bokförlaget bra böcker.

Web-baserade källor

"Buller, vibrationer, infraljud", vv.se/templates/page3_____5024.aspx, 2006-11-02.

"Centrum för Vindkraftsinformation", svensk-vindkraft.org, 2007-01-15.

”Climate threat”, <http://www.worldbank.org/>, 2007-02-02.

Kjellström, Thomas, ”Problem för krigssjukvården behandla skador efter ”mindre dödliga vapen””, foi.se/FOI/templates/Page____794.aspx, 2006-11-03.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1951 s. 141

NJA 1966 s. 210

NJA 1966 s. 248

NJA 1975 s. 155

NJA 1988 s. 376

NJA 1995 s. 322

NJA 1999 s. 385

NJA 2000 s. 732

Miljööverdomstolen

Mål nr M-9178-02

Mål nr M-9282-02

Mål nr M-1305/04

Mål nr M 108-00